

Institucija ombudsmena/ombudsmana
za ljudska prava Bosne i Hercegovine

Институција омбудсмена/омбудсмана
за људска права Босне и Херцеговине

***Preporuke za unapređenje
zaštite prava djece
na privatnost
kada su prava
narušena od strane
medija u BiH***

uz podršku

Save the Children

*Preporuke za unapređenje
zaštite prava djece
na privatnost
kada su prava
narušena od strane
medija u BiH*

uz podršku

Save the Children

Banja Luka, novembar 2012

*Mišljenja i stavovi izneseni u ovom izvještaju su stavovi Institucije
ombudsmena za ljudska prava BiH i ne predstavljaju obavezno stav Save the Children*

SADRŽAJ

PREDGOVOR	5
I UVOD	7
II CILJEVI I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	9
III DOSADAŠNJA ISKUSTVA I AKTIVNOSTI OMBUDSMENA U OBLASTI MEDIJSKOG IZVJEŠTAVANJA O DJECI UOPĆE	10
IV POJEDINAČNI SLUČAJEVI/PREDMETI	13
V PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR U BiH	16
VI REZULTATI ISTRAŽIVANJA	18
6.1. Praćenje štampanih i online medija	18
6.2. Anketiranje novinara	24
6.3. Aktivnosti, iskustva i mišljenja nevladinih organizacija koje se bave zaštitom prava djeteta u Bosni i Hercegovini	31
6.4. Anketiranja stručnjaka koji se bave zaštitom prava djeteta (psihologa/psihologinja i socijalnih radnika/ca)	34
6.5. Radni/konsultativni sastanak sa predstavnicima RAK-a, Vijeća za štampu u BiH i profesorima/profesoricama žurnalistike/novinarstva	36
VII PREPORUKE	39
7.1. Preporuke medijima	39
7.2. Preporuka Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine i Vijeću ministara Bosne i Hercegovine	40
ANEKS	41
Konvencija UN o pravima djeteta	41
Ustav Federacije BiH	42
Zakon o komunikacijama Bosne i Hercegovine	43
Zakon o javnom informisanju RS, prečišćeni tekst	46
Zakon o Javnom servisu Radio-televizije FBiH	48
Kodeks za štampu i online medije BiH	49
Kodeks o audio-vizuelnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija	50
Kodeks o komercijalnim komunikacijama	53
Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku RS	54
Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Brčko Distrikta	54

PREDGOVOR

Polazeći od osnovnih principa o ljudskim pravima da su sva ljudska bića slobodna i jednaka u dostojanstvu i ljudskim pravima, uz potpuno uvažavanje svih principa Konvencije UN o pravima djeteta, Ombudsmeni za ljudska prava Bosne i Hercegovine su ocijenili potrebnim da izvrše analizu i procjenu da li mediji u Bosni i Hercegovini krše dječije pravo na privatnost.

U saradnji sa organizacijom Save the Children, u okviru projekta "Jačanje kapaciteta Odjela za praćenje prava djece" Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Ombudsmeni su izradili analizu sa *Preporukama za unapređenje stanja u oblasti zaštite prava djece na privatnost kada su prava narušili mediji u Bosni i Hercegovini, posebno djece žrtava seksualnog nasilja*“.

Ombudsmeni su posebno posvećeni činjenici da naša država u što većoj i kvalitetnijoj mjeri provodi jedinstvene odredbe i obavezujuće članove Konvencije UN o pravima djeteta, što društvu u cjelini daje ogromnu nadu za budućnost i stavlja prava djece na samu granicu globalne borbe za ljudska prava. Odrastanje u okruženju u kojem se prava djece poštuju, okruženje u kome se glas djece čuje i uvažava, u kome se poštuje najbolji interes djeteta, dobra je osnova za razvoj djece i za sretne i odgovorne građane koji će zahtijevati ostvarivanje svojih prava, ali istovremeno i ispunjavati svoje obaveze prema društvu i državi.

Preporuke Ombudsmena su rezultat brojnih aktivnosti vođenih u periodu od juna do kraja oktobra 2012. godine, pri čemu se razgovaralo sa predstavnicima nevladinih organizacija, psiholozima/psihologinjama i socijalnim radnicima/cama, profesorima/profesoricama sa fakulteta žurnalistike/novinarstva sa područja cijele Bosne i Hercegovine, predstavnicima Regulatorne agencije za komunikacije BiH, praćeni su štampani i online mediji u Bosni i Hercegovini, a obavljeno je i anketiranje novinara.

Ombudsmeni posebno zahvaljuju svima koji su na bilo koji način uzeli učešće u izradi ovog izvještaja, naročito novinarima koji su učestvovali u anketiranju, kao i gospođi Nadi Uletilović (Zdravo da ste), gospođi Aleksandri Matić-Ostojić (Mediaplan), gospođi Editi Pršić (Fondacija lokalne demokratije), gospođi Jasni Sofović (SOS Dječije selo), gospođi Berini Hamzić (Naša djeca), gospodinu Bojanu Pavloviću (Infohouse), gospođi Dragani Dardić (Helsinški parlament građana), gospodinu Jovanu Radovanoviću (Udruženje porodica sa četvoro i više djece), gospođi Steli Popović (Udruženje porodica sa četvoro i više djece), gospođi Gordani Ilić (Udruženje Menerali), gospođi Zorici Blagojević (Nova generacija), gospođi Mirni Stanković-Luković (Vijeće za štampu BiH), gospođi Sanji Dokić-Mrša (RAK), gospođi Nataši Milić-Jovanović (RAK), doc. dr Ljubomiru Zuberu (Katedra za novinarstvo, Filozofskog fakulteta Univerziteta u Istočnom Sarajevu), doc. dr Iliji Musi (Studijske grupe novinarstva Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru), gospodinu Slobodanu Peševiću (Društvo novinara BiH), te socijalnim radnicima/radnicama i psiholozima/psihologinjama čija imena nećemo navoditi s obzirom na to da je njihovo anketiranje bilo anonimno.

Na kraju, Ombudsmeni napominju da ovim izvještajem nastoje ukazati, svima koji se bave ovom tematikom, na potrebu zaštite prava na privatnost djece, koje je uvijek iznad prava javnosti na informaciju, bez namjere da analiziraju rad bilo koje medijske kuće u BiH pojedinačno.

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine

Nives Jukić

Ljubomir Sandić

Jasminka Džumhur

I UVOD

Odjel za praćenje prava djece pri Instituciji ombudsmena za ljudska prava BiH počeo je sa radom 01.06.2009. godine. Od osnivanja do danas nerijetko u svom radu i u radu sa strankama susrećemo se sa problemima u vezi sa medijskim izvještavanjem o djeci i žalbama na način takvog izvještavanja, bilo da se radi o djeci žrtvama nekog oblika nasilja ili zlostavljanja ili o djeci počiniocima krivičnih djela.

Medijima treba priznati važnost i mogućnost utjecaja, kako na djecu, tako i na odrasle, i prilikom izrade ove analize nastojali smo ukazati i na sve pozitivne aspekte i doprinos medija u Bosni i Hercegovini u promovisanju i zaštiti prava djeteta. Naime, nikako ne treba zaboraviti ili osporiti doprinos medija i posebno javno otvaranje mnogih pitanja, problema koji bi ostali daleko izvan dometa zakona i javnosti da ih se upravo mediji nisu dotakli, iznijeli i prozvali odgovorne. Sa druge strane, svjedoci smo brojnih slučajeva nepoštovanja prava djece i njihovog dostojanstva.

Kakva je slika djece u medijima danas? Na to pitanje nema jednostavnog odgovora. Međutim, svjesni toga da mediji imaju nesumnjivo ogroman utjecaj na formiranje javnog mnijenja i da mogu učestvovati u postavljanju standarda zaštite djece i njihovih prava, Ombudsmeni Bosne i Hercegovine urađenom analizom žele ukazati na značaj medija, ali i na činjenicu da je još važnije kako mediji koriste taj svoj utjecaj. Također, žele ukazati da se uz medije neminovno vežu različiti aspekti dječijeg života, od zaštite i kršenja prava na privatnost, učestvovanja djece u kreiranju medija do prisustva potencijalno štetnih sadržaja.

Prilikom izrade podneska/izvještaja Ombudsmena o primjeni Konvencije o pravima djece u Bosni i Hercegovini koji je podnesen i prezentiran UN Komitetu za prava djeteta, jasno je utvrđeno da pravo djeteta na privatnost ugrožavaju i krše mediji. U pitanju je pravo koje je značajno kao i sva ostala prava propisana Konvencijom o pravima djeteta. Kršenje ovog prava bila je tema brojnih rasprava, a vrlo često stručnjaci ističu nedostatak pozitivnih sadržaja za djecu u medijima, za koje kažu da snažnije utječu na njih nego oni negativni. Vrlo rijetko se o djeci piše/govori kao o subjektima, nosiocima prava, kao što su pravo na učestvovanje/participaciju i izražavanje sopstvenog mišljenja, a češće o ugroženosti pojedine djece i potrebi da se zaštite.

Postoji želja i namjera Ombudsmena da se stvari i odnosi promijene u korist djece, te se pokušavaju pronaći načini da se ukaže na značaj prava djece u medijima, sa ciljem da se bolje sagleda ugrožavanje prava djeteta u medijima, kao i to da se stručna i šira javnost, posebno novinarska profesija, ali i roditelji, upoznaju sa stvarnim razmjerama tog problema i spoznaju važnost zaštite prava djeteta.

Često se djeca u medijima prikazuju na senzacionalistički način, naročito kada se izvještava o događajima u koje su uključena kao žrtve. Pritom se nepotrebno iznose porodične prilike, podaci o zdravstvenom stanju ili se daju nestručne procjene karaktera i ponašanja, što direktno šteti razvoju djeteta. Uz to se često zapaža i nemaran i neodgovoran odnos novinara i urednika prema obavezni zaštite identiteta djeteta. Bez razmišljanja o negativnim posljedicama medijskog izlaganja,

objavljuje se puno ime i prezime, te slika djeteta ili se njegov identitet otkriva tako što se objavi puno ime i prezime njegovih roditelja, braće, sestara i naselja u kojem živi. Novinari svoje ponašanje pravdaju interesom javnosti pri čemu zanemaruju da pravo javnosti na informaciju ne može biti iznad prava na zaštitu privatnosti djeteta. Neprimjereno izlaganje u medijima može dodatno uznemiriti djecu i negativno utjecati na njihov razvoj, podstaći neželjene reakcije okoline, učiniti njihovu intimu dostupnom svima, izložiti ih traumatizirajućem vrednovanju, neprijatnim komentarima, a možda i ugroziti njihovu sigurnost. Nove rizike i odgovornosti u zaštiti privatnosti djece donosi i internet. Internet stranice, forumi, blogovi i drugi oblici javno dostupne elektronske komunikacije sve češće se pojavljuju kao novi načini ugrožavanja privatnosti i drugih prava djece. Oni postaju novi mediji putem kojih se iznose lični podaci, objavljuju fotografije i otkriva intima djece, a često se na taj način izlaže riziku od elektronskog i drugog zlostavljanja.

Različiti su psihološki mehanizmi i procesi podstaknuti medijskim izvještavanjem o djetetu. Izvještavanje utječe na djetetovu sliku o sebi (samopoimanje i samopoštovanje), kognitivne procese (percepciju samog sebe, doživljaj vlastite kompetentnosti, lokuskontrola i atribucijski stil), na količinu stresa, te socijalne posljedice kao što su izolacija i stigmatizacija od vršnjaka ili odraslih iz djetetove okoline. Jedna od reakcija djeteta na izvještavanje koje nije usmjereno njegovim uspjesima i postignućima je da dijete samo sebe percipira kao nekompetentno i tako razvija negativnu sliku o sebi. Ovako promijenjena slika o sebi može biti posebno rizična u doba adolescencije kad su razvojne krize specifično povezane sa krizom identiteta. Na pitanje da li je otkrivanje identiteta stresno iskustvo za dijete, odgovor može biti u činjenici da za neku djecu ozbiljan izvor stresa može biti i stigmatizacija zbog neke njihove tjelesne, rasne, vjerske, nacionalne ili neke druge karakteristike.

Izrada ove analize sa **Preporukama za unapređenje stanja u oblasti zaštite prava djece na privatnost kada su prava narušili mediji u BiH**, posebno djece žrtava seksualnog nasilja, ima za cilj da se identifikuju uzroci i razlozi čestih kršenja prava djece na privatnost od strane medija, posebno nedostaci u zakonodavnom/pravnom sistemu i nepostojanje adekvatnih mehanizama za sankcionisanje medija zbog kršenja prava djeteta, s prijedlozima za preduzimanje odgovarajućih mjera za zaštitu prava djece na privatnost.

Da li je Institucija ombudsmena u tome i uspjela, svakako, u vezi s tim u što skorije vrijeme očekujemo povratne informacije od nadležnih organa, roditelja, djece, ali i od novinara u Bosni i Hercegovini.

II CILJEVI I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Opći cilj istraživanja o stanju medijskog kršenja prava djece na privatnost u BiH bilo je utvrđivanje da li i u kojoj mjeri mediji u BiH to pravo krše.

Istraživanjem sa specifičnim ciljevima nastojali smo da utvrdimo način izvještavanja o djeci u medijima uopće, s posebnim osvrtom na izvještavanje o djeci, žrtvama seksualnog zlostavljanja, nivo znanja predstavnika medija o Konvenciji o pravima djeteta i kodeksu novinara, kao i u kojoj mjeri je nevladin sektor aktivan i upoznat sa stanjem u ovoj oblasti, te da ispitamo mišljenje stručnjaka/profesionalaca.

Prilikom realizacije cjelokupnog projekta, u obzir su uzeti raspoloživi izvori međunarodnih i regionalnih istraživanja i studija o ovoj temi, podaci nadležnih institucija (Vijeća za štampu u BiH, RAK), kao i iskustva i znanja domaćih i međunarodnih nevladinih organizacija i profesionalaca/stručnjaka zaposlenih u centrima za socijalni rad ili u drugim ustanovama socijalne zaštite. Osim navedenih, u cjelokupno istraživanje bili su uključeni i predstavnici akademske zajednice, stručnjaci sa fakulteta žurnalistike/novinarstva.

Analiza sadržaja tekstova i izvještavanja o djeci najčitanijih štampanih, elektronskih i online medija u BiH rađena je u periodu od 11. juna do 11. jula 2012. godine. Metodom direktnog anonimnog anketiranja ispitivani su novinari štampanih, elektronskih i online medija u BiH. Na ovaj način dobiveni su podaci o njihovim stavovima u vezi sa izvještavanjem o djeci, te njihovoj upoznatosti sa Konvencijom i načinom izvještavanja. Sa predstavnicima nevladinih organizacija radilo se u fokus grupama (dvije fokus grupe, Sarajevo i Banjaluka), dok je osoblje Odjela za praćenje prava djece, u radu sa stručnjacima koji se bave zaštitom prava djece, koristilo kvalitativnu metodu istraživanja polustrukturalnog intervjua. S predstavnicima Vijeća za štampu, RAK-a i profesorima održan je konsultacioni/radni sastanak.

III DOSADAŠNJA ISKUSTVA I AKTIVNOSTI OMBUDSMENA U OBLASTI MEDIJSKOG IZVJEŠTAVANJA O DJECI UOPĆE

Institucija ombudsmena je tokom 2009. godine realizovala projekat, u kojem su u toku dva mjeseca praćeni i analizirani medijski sadržaji pisanih i elektronskih medija o pitanjima značajnim i važnim za djecu.

Rezultati ovog monitoringa i analize ukazivali su na to da elektronski mediji u Bosni i Hercegovini, odnosno televizijske stanice u BiH posvećuju dužnu pažnju djeci i dječijim pravima i potrebama samo kroz skromnu formu obrazovnih i zabavnih sadržaja u tzv. obrazovnim i dječijim cjelinama u programu. U najdominantnijem, informativnom dijelu programa ova populacija stanovništva, nažalost, ima prostor uglavnom samo u rubrikama "crne hronike". Događaji u kojima su "glavni junaci" djeca rijetko imaju prostor u informativnim emisijama, odnosno Dnevniciima i Vijestima u programima televizijskih stanica. Sve je to proizlazilo iz monitoringa izvještavanja u, prvenstveno, najutjecajnijem informativnom programu šest najznačajnijih televizijskih stanica u BiH.

Iz informativnih emisija (Vijesti, Dnevnik) da se zaključiti da djeca imaju medijski prostor uglavnom u rubrikama crnih hronika i tada u prvim minutama emisija, te su u analizi izneseni konkretni primjeri takvog izvještavanja. Opet se radilo o pričama o djeci uglavnom u informativnom programu koje dominiraju, bez pokušaja televizijskih novinara da dalje istražuju, ukazuju na problem i mogućnosti njegovog rješenja. Tako npr. medij samo konstatuje: "Ovaj slučaj upozorava da je izostala briga nadležnih institucija" i na tome se priča o problemu završava. Nerijetko se pred televizijskim kamerama otkriva identitet maloljetne djece, a, osim na javnim servisima, objavljuju se i snimci maloljetnika čija su prava ugrožena.

Najdrastičniji primjer iz tog perioda odnosio se na slučaj jedne porodice, koja je četiri dana protestovala pred zgradom državnih institucija BiH, spavajući na travi ispod improvizovanog šatora. U pitanju je porodica sa desetero djece, koja se izdržava sa 230 KM. U ovom slučaju, i pored upozorenja nadležnih službi za socijalni rad i nadležnih u Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH, mediji su opravdali očevu zloupotrebu vlastite djece, od kojih jedno boluje od leukemije, drugo od epilepsije. Niko od predstavnika medija na to nije upozorio, čak su se pojedini mediji uključili u akciju, pozivajući građane da pomognu materijalno i moralno nesretnu porodicu, koja traži "zaštitu svojih prava". U svojim izvještajima i komentarima, podržavajući oca koji je na ulicu doveo djecu da "traže svoja prava", uključili su svoje najistaknutije urednike koji su se na indirektan način angažovali u manipulisanju bolesnom djecom, snimanju dječijih lica i izjavama u kojima su nesretni mališani trebali osigurati ocu povratak na posao koji je prije toga privremeno izgubio. Ombudsmeni postavljaju pitanje da li su se predstavnici medija, nakon proteka izvjesnog vremena, pozabavili problemima iste te porodice, da li su kasnije provjerili na koji način sada "štite i ostvaruju svoja

prava". Najčešće korištene novinarske forme u TV priložima su klasični izvještaji i kratke vijesti, nakon čije objave reporteri ne pokušavaju da istraže problem i da u kontinuitetu prate priče.

Generalni zaključak monitoringa Institucije ombudsmena iz 2009. godine jeste da se elektronski mediji, odnosno najmoćniji - televizija bavi djecom i pravima djeteta na nivou vijesti, uglavnom samo u slučajevima incidenata, ubistava, ranjavanja i dramatičnih situacija vijesti i izvještaji o djeci imaju prostor u televizijskim informativnim sadržajima.

Djeca su "glavni junaci" samo u crnim hronikama u programima najrelevantnijih televizijskih stanica u zemlji, čiji signal može pratiti najveći broj stanovništva u BiH. Dobre i pozitivne stvari, akcije i humanitarne aktivnosti najčešće nemaju prostora u televizijskim sadržajima za djecu. Uloga televizije kao medija u promovisanju prava djece, istraživanju osnovnih problema s kojima se susreću u školovanju, delinkvencije, fizičkog i seksualnog zlostavljanja, iskorištavanja, narkomanije i alkoholizma je marginalna i u većini slučajeva tek naslonjena na određenu vijest o skandalu, slučaju koji šokira ili uznemiruje javnost, nerijetko bez inventivnosti i profesionalnog odnosa.

Sa rezultatima analize iz 2009. godine, Institucija ombudsmena upoznala je relevantne medijske kuće, ali i predstavnike nadležnih organa (Parlament BiH, Predsjedništvo BiH, parlamente entiteta), putem godišnjih izvještaja o aktivnostima Institucije ombudsmena za 2009. godinu. Imajući u vidu nadležnost i mandat Institucije ombudsmena, Ombudsmeni ponovo i kroz ovu analizu žele ukazati na problematiku u ovoj oblasti i inicirati promjene.

Podsjećamo, Ombudsmeni su 2009. godine izvršili Analizu usklađenosti zakonodavstva BiH sa Konvencijom UN o pravima djeteta, uvažavajući preporuke UN Komiteta za prava djeteta upućene državi. U dokumentu pod istim nazivom Ombudsmeni su iskazali svoje mišljenje da su nadležne vlasti u BiH preduzele određene aktivnosti u cilju zaštite privatnosti djeteta, posebno u krivičnom i parničnom postupku, ali još nije dovoljno učinjeno u oblasti zaštite prava na privatnost djeteta kroz medije. Potreba za senzacionalističkim pisanjem medija, uz izostanak strogog kontrolnog mehanizma, u značajnoj mjeri doprinosi održanju ovakvog stanja. Nesumnjivo su značajna nastojanja Regulatorne agencije za komunikacije i Vijeća za štampu u BiH da djeluju u ovom segmentu, ali reakcija ovih institucija desi se uvijek nakon što se već naruši privatnost djeteta, a sankcije za prekršioce su izuzetno blage, tako da nemaju preventivni karakter u smislu da se više ne ponove.

Tokom 2011. godine Ombudsmeni su prvi put uputili izvještaj/podnesak o primjeni Konvencije UN o pravima djeteta, UN Komitetu za prava djeteta, za period od osnivanja Odjela za praćenje prava djece do kraja 2011. godine. Izvještaj je urađen u saradnji i konsultacijama sa relevantnim nevladinim organizacijama iz oblasti zaštite prava djeteta u BiH, na šta su Ombudsmeni posebno ponosni. Prilikom održavanja konsultativnih sastanaka sa predstavnicima nevladinih organizacija, jasno je zauzet stav da pravo djeteta na privatnost u BiH krše mediji. Podnesak je i prezentiran članovima Komiteta u mjesecu februaru 2012. godine, zajedno sa predstavnicima nevladinih organizacija i UNICEF-a u BiH. Jedan od prijedloga Ombudsmena, između ostalog, jeste da Komitet državi preporuči da stvori odgovorajući pravni i zakonodavni okvir u slučajevima izvještavanja o djeci i u slučajevima kada se u oglašavanju i reklamiranju pojavljuju djeca, bez obzira da li se radi o učiniocima krivičnih djela ili o žrtvama krivičnih djela ili drugih oblika zlostavljanja, da bi se osigurao veći stepen zaštite njihovih prava na privatnost i sankcionisalo ponašanje i postupanje medija na štetu djece.

Također, putem svoje web stranice Ombudsmeni, saopćenjima za javnost, pozivaju medije da štite prava djece na privatnost i da uvijek imaju u vidu najbolji interes djeteta. Konkretno u ovoj godini, Ombudsmeni su saopćenjem od 06.02.2012. godine izrazili zabrinutost, jer se ne preduzimaju dovoljno efikasne mjere u cilju zaštite identiteta djece u medijima u slučajevima kada su ona žrtve seksualnog iskorištavanja ili bilo kojeg drugog oblika nasilja. Ovakvim postupanjem mediji propuštaju da postupe u skladu sa članom 3. Konvencije o pravima djeteta kojim je utvrđena obaveza zaštite najboljeg interesa djece, a što kao krajnji rezultat ima utjecaj na očuvanje digniteta i ličnosti djeteta. Iako se u javnosti u većini slučajeva ne iznosi puno ime djeteta, već samo inicijali, nerijetko se posredno otkriva njegov identitet iznošenjem drugih podataka koji ga opisuju, svrstavaju ili obilježavaju, čime se zadire u privatni život djeteta, napadaju dječiji ugled i dječija čast. Ombudsmeni su ponovo ukazali na značaj i ulogu medija u zaštiti djece, posebno prilikom izvještavanja o slučajevima u kojima su djeca žrtve. Stoga su pozvali medije da prilikom izvještavanja to čine sa dužnom pažnjom i oprezom, te da odgovorno sagledaju koje sve eventualne posljedice za dijete ili njegovu porodicu može izazvati neprofesionalno izvještavanje o djeci. Obavezno se moraju poštovati dostojanstvo i pravo svakog djeteta, uvažavati pravo na privatnost i zaštititi identitet djeteta, bez obzira da li je u pitanju dijete koje je počinitelj ili je žrtva krivičnog djela, ili možda dijete koje se nalazi u stanju teške socijalne potrebe.

IV POJEDINAČNI SLUČAJEVI/PREDMETI

Instituciji ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine obratio se organ starateljstva sa područja jedne male općine, izražavajući zabrinutost za odnos medija pri izvještavanju o seksualnom zlostavljanju maloljetne djevojčice na teritoriji te općine. Putem štampanih medija široj javnosti postao je poznat slučaj nasilja u porodici i to rodoskrnavljenja oca nad maloljetnom kćerkom, koje je trajalo dvije godine. U navedenom slučaju, kako su naveli, odmah po saznanju, reagovalo se i preduzete su sve potrebne radnje i mjere u skladu sa zakonom i raspoloživim mogućnostima. Međutim, pomno prateći različite pisane medije i tekstove, primijećeno je da se objavljuje niz osjetljivih podataka, od kojih su većina netačni, a pritom djeluju štetno, posebno u konkretnom slučaju, jer je žrtva dijete, informatički pismeno, tako da je putem portala nailazilo na tekstove koji su vezani za ovaj nemili događaj. Ako mediji objavljuju mjesto u kojem se to desilo, ako navode ime počinioca ili svejedno, inicijale, uzrast, to je sasvim dovoljno da se naruši zaštita identiteta i interes maloljetne osobe, naročito ako uzmemo u obzir činjenicu da se radi o malim sredinama gdje gotovo nije moguće sačuvati anonimnost. U konkretnom slučaju, pisani mediji su dobijanjem informacija iz različitih izvora, kao i "kalemljenjem" netačnih informacija prouzrokovali dodatan stres maloljetnoj žrtvi seksualnog nasilja, što je dovelo u opasnost mnoge započete aktivnosti u pravcu saniranja posljedica nastalih višegodišnjim nasiljem nad djetetom. Ovakav oblik slobode pisanih medija iznošenja podataka, bez obzira na dobijeni izvor informacija, direktno izaziva sekundarnu viktimizaciju žrtve i ima karakter senzacionalističkog pristupa, a ne zaštite interesa djeteta! Institucija ombudsmena je u konkretnom slučaju upoznala nadležni organ starateljstva sa činjenicom da će se rješavanju ovog problema posvetiti pažnja u budućem periodu, da je prijedlog za intervenciju ozbiljno uvažen, te da je procijenjeno da je vrijedan daljnjeg intervanisanja Ombudsmena.

Vrlo često Institucija ombudsmena strankama pruža pravne savjete u vezi sa ostvarivanjem prava zaštite djeteta na privatnost, kada su to pravo narušili mediji. Dakle, radi se o slučajevima kada su prava već prekršena, pa se kroz svakodnevni rad uočila potreba da se identifikuju problemi i uzroci kršenja prava, da bi se u budućnosti u što manjoj mjeri dešavali primjeri ekstremnih kršenja prava djece na privatnost. Pored toga, ovaj problem zaslužuje pažnju i reakciju odgovornih organa, zbog teških posljedica na psihofizički razvoj djeteta. Najčešće se roditelji djece obraćaju putem telefona, zahtijevajući pravni savjet i pomoć, pitanjima putem elektronske pošte ili dolaskom u kancelarije/urede Institucije ombudsmena u Banjaluci, Sarajevu, Brčkom, Mostaru i Livnu, a određeni broj žalbi i predmeta je registriran i u drugim odjelima pri Instituciji ombudsmena.

Institucija ombudsmena je, također, po žalbi jednog udruženja, provela postupak istraživanja zbog pisanja jednog internet portala. Problem se odnosio na prosjačenje, a predmet je bio registriran u Odjelu za eliminaciju svih oblika diskriminacije (Ž-BL-06-610/11). Naime, na internet portalu su se javno iznosili rasistički stavovi upućeni romskom narodu, posebno djeci. Među komentarima posjetilaca bio je veliki broj huškačkih i rasističkih izjava, tipa: "Policijo, hapsite Cigane", "ukloniti sa ulice", "neće taj nikada raditi", "treba ih policija potrpiti u kombi", "nabiti ga nogom", te drugih sličnih izjava neprimjerenog sadržaja koji nedvosmisleno ukazuju na mržnju i animozitet prema ovoj nacionalnoj manjini, odnosno kršenje principa jednakog postupanja ili zabrane diskriminacije.

Imajući u vidu navedene odredbe Zakona o zabrani diskriminacije BiH¹, Ombudsmeni su uredniku internet portala preporučili (P-15/12) da bez odgađanja naloži administratoru internet foruma da sa istog ukloni spomenuti tekst ili izvrši cenzuru u dijelu koji se odnosi na diskriminirajuće stavove prema djeci, kao i da ukloni komentare koji pozivaju na nasilje prema romskoj djeci. Postupljeno je po preporuci Ombudsmena.

Instituciji ombudsmena obratila se majka djeteta-počinioca krivičnog djela, izražavajući nezadovoljstvo zbog načina izvještavanja medija o izvršenju krivičnog djela, te iznošenja netačnih informacija, što se zaista protekom nekog vremena i ispostavilo. Međutim, šteta je već pričinjena i eventualno objavljivanje informacije, nakon izvjesnog vremena, poput vrste demanta ili slično, nema pozitivnog efekta na stvaranje realne slike o čitavom događaju. Molbe roditelja, osim pružanja pravnih savjeta, bile su usmjerene u smislu da se eventualno u budućnosti nešto promijeni nabolje, da se efikasnije sankcioniraju pojedini mediji, da bi se izbjegle greške u budućnosti i slično.

Ombudsmeni i osoblje Odjela su bili često svjedoci da se roditelji djece sa smetnjama u psihofizičkom razvoju/posebnim potrebama ili porodice u stanjima socijalne potrebe obraćaju medijima, cijeneći da će prozvati odgovorne i na taj način barem kratkoročno riješiti problem. Upravo u takvim situacijama dolazimo do slike djeteta u medijima u BiH, odnosno do stereotipa i predrasuda "*jadna djeca*". Npr. slučaj kada je roditelj dječaka u invalidskim kolicima, koji se pojavio u više štampanih i elektronskih medija, isposlovao da se za školu koju pohađa njegovo dijete osigura posebna rampa pomoću koje se nesmetano može popeti na drugi sprat. Ombudsmeni konstatuju, bez obzira na motive roditelja, da se u takvim slučajevima narušavaju prava djeteta na privatnost. Dakle, veoma često upravo novinari, koji ukazuju na kršenje prava djeteta, i sami, s druge strane, krše prava.

Pored stereotipa "*jadnog djeteta*", susrećemo se i sa slikom "*groznog djeteta*", dakle, počinitelj nasilja, bezobziran, neodgojen, opasan za drugu djecu i društvo. U jednom slučaju, prilikom obraćanja roditelja za pomoć Ombudsmena, novinari su još više "*oblatili dijete*", koje je nesporno osumnjičeno i kasnije optuženo za krivično djelo izazivanja opće opasnosti, jer je dijete vlasnika poznatog preduzeća. U ovom slučaju, nije objavljen identitet djeteta, ali je decidno navedeno ko mu je roditelj i čime se bavi.

I nezaobilazno, potrebno je navesti da se također susrećemo sa tzv. "*skupom i lijepom djecom*", odnosno ljupkom djecom iz reklama, koja će čitaoce i gledaoce podstaknuti na kupovinu, što prema ocjeni Ombudsmena, nažalost, predstavlja iskorištavanje djece u oglašavanju i reklamiranju. Ovaj problem dalje može dovesti do izlaganja djeteta potencijalno štetnim medijskim sadržajima.

Ombudsmeni se koriste prilikom da iskažu i nekoliko primjera iz svoje prakse koje su, zahvaljujući medijima, riješili nadležni organi, prvenstveno zbog osude javnosti.

Do saznanja o problemima djeteta sa smetnjama u psihofizičkom razvoju/posebnim potrebama Institucija ombudsmena dolazi putem jednog štampanog medija. Osoblje odjela je u više navrata kontaktiralo sa upravom škole, a obavljena je i posjeta školi i tom prilikom razgovorano je sa djevojčicom i njenom majkom. Dijete je uključeno u redovnu nastavu i, prema ocjeni Ombudsmena, u ovoj maloj područnoj školi inkluzija je u potpunosti "*zaživjela*" i nastavno stručno osoblje čini sve da dijete uspješno pohađa nastavu. Npr. uz pomoć donatorskih sredstava napravljen je poseban toalet za dijete, rampa za stepenice, dijete uvijek u prizemlju pohađa nastavu itd. Nakon utvrđenog

¹ Službeni glasnik BiH, broj 59/09

činjeničnog stanja, kada je, između ostalog, utvrđeno da dijete ima i uživa prava iz oblasti socijalne i dječije zaštite, Institucija ombudsmena ostvarila je saradnju sa nadležnim Fondom zdravstvenog osiguranja, kao i sa Savezom paraplegičara, te je djetetu zajedno s majkom odobreno banjsko liječenje u trajanju od dvadeset i jedan dan potpuno besplatno. Posredstvom Saveza paraplegičara dijete je dobilo i nova invalidska kolica. Sve ovo je urađeno da bi se osigurao veći stepen prava djeteta na zdravstvenu zaštitu i kvalitetnija zdravstvena usluga. Isti štampani medij je objavio sve povratne informacije, što je zaista za svaku pohvalu.

Bilo je zaista primjera kada su mediji utjecali da nadležne institucije budu upoznate sa ekstremnim slučajevima kršenja prava djece, poput fizičkog kažnjavanja. Naime, prema pisanju jednog štampanog medija, u jednoj ruralnoj i konzervativnoj sredini, dvoje djece trpjelo je dugogodišnje fizičko nasilje koje su činili otac i maćeha. Nasilničko ponašanje je jednom prilikom sankcionisano prekršajno i na tome se i završilo. Zbog pisanja medija, Institucija ombudsmena, ali i svi drugi nadležni organi-tužilaštvo i organ starateljstva uključili su se u zaštitu prava djece, što je odmah rezultiralo smještanjem djece u ustanovu socijalne zaštite i određivanjem pritvora protiv osumnjičenih osoba.

V PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR U BiH

Za razumijevanje postojećih institucionalnih rješenja potrebno je napomenuti da u Bosni i Hercegovini postoji Vijeće za štampu, kao samoregulaciono tijelo za štampane i online medije, kao i Regulatorna agencija za komunikacije BiH.

Vijeće za štampu u BiH je, kako je predviđeno članom 3. Statuta, "nevladina, nepolitička i neprofitna organizacija koja, po principu slobodnog i dobrovoljnog pristupanja članstvu Udruženja, okuplja svoje članove radi ostvarivanja ciljeva i djelatnosti utvrđenih Statutom". Vijeće posreduje kao medijator između nezadovoljnih čitalaca i štampanih i online medija, nadgleda primjenu Kodeksa za štampu i online medije BiH, unapređuje profesionalne standarde u štampi i online medijima, štiti javnost od neprofesionalnog i manipulatorskog novinarskog izvještavanja, a sa druge strane štiti medije od političkih, ekonomskih i svih drugih pritisaka koji ugrožavaju slobodu informisanja i slobodu medija. Vijeće čine Udruženje bh. novinara, Društvo novinara BiH, Udruga hrvatskih novinara u BiH i Udruženje novinara RS.

Regulatorna agencija za komunikacije BiH nadležna je za regulisanje emitterskih i javnih telekomunikacionih mreža i usluga, uključujući izdavanje dozvola, utvrđivanje cijena, međupovezivanje i definisanje osnovnih uvjeta za osiguravanje zajedničkih i međunarodnih komunikacijskih sredstava, kao i za planiranje, koordiniranje, namjenu i dodjelu radiofrekvencijskog spektra. Osim toga, RAK je sa Vijećem ministara BiH nadležan za zaštitu autorskih i drugih prava na intelektualnu svojinu, kao i ličnih podataka i privatnosti.

Kada je u pitanju zakonodavni/pravni okvir, Ombudsmeni su mišljenja da je oblast elektronskih medija u odnosu na ostale medije uređena, posebno donošenjem podzakonskih akata koji su stupili na snagu početkom ove, 2012. godine. Na osnovu Zakona o komunikacijama, RAK krajem 2011. godine donosi i dva kodeksa koja se primjenjuju od početka 2012. godine, i to: Kodeks o audio-vizuelnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija i Kodeks o komercijalnim komunikacijama. Kodeks o audio-vizuelnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija članovima 19. i 21. određuje način učešća maloljetnika u sadržajima pružatelja medijskih usluga, kao i raspored i označavanje sadržaja u svrhu zaštite maloljetnika. Također, članak 6. Kodeksa o komercijalnim komunikacijama propisuje odnos komercijalnog programa i samih maloljetnika, a mišljenje je Ombudsmena da je donošenjem ovog podzakonskog propisa u značajnoj mjeri unaprijeđena zaštita djece u pogledu oglašavanja u komercijalne svrhe. I pored postojanja zadovoljavajućeg zakonodavnog/pravnog okvira, nažalost, Ombudsmeni konstatuju da se i dalje krše prava djece na privatnost u elektronskim medijima. Na tu činjenicu ukazuju i obraćanja nevladinih organizacija, stranaka, roditelja uglavnom, ali i predstavnika nadležnih institucija, Instituciji ombudsmena. Zbog toga, Ombudsmeni se koriste i ovom prilikom da upoznaju javnost o postojanju mehanizama zaštite kada elektronski mediji povrijede ili ugroze pravo na privatnost.

Kada su u pitanju štampani i online mediji, u Bosni i Hercegovini postoji Kodeks za štampu i online medije koji je moralno obavezujući za novinare, urednike, vlasnike i izdavače novina i periodičnih

izdanja. Kodeks propisuje da su novinari dužni krajnje obazrivo postupati, poštujući dobre običaje i Konvenciju UN o pravima djeteta, dužni su da zaštite identitet djeteta u postupcima u kojima je isključena javnost, novinari ne smiju intervjuisati ni fotografisati djecu mlađu od 15 godina, pitanjima koja se odnose na porodicu djeteta, bez prisustva ili bez dozvole roditelja ili staraoca. Kodeks propisuje da novinari smiju oprezno i sa odgovornošću identifikovati djecu mlađu od 15 godina, u slučajevima kada su žrtve krivičnih djela.

Prilikom izrade ovog izvještaja uočeni su nedostaci u kontroli nad radom štampanih i online medija. Razlozi tome su da je Vijeće za štampu u BiH nevladina organizacija, bez mogućnosti izricanja adekvatnih sankcija, a sam Kodeks za štampu i online medije samo je moralno obavezujući.

Minimalni međunarodni standard koji je država dužna osigurati u ostvarivanju i zaštiti prava djeteta uopće određen je Konvencijom UN o pravima djeteta. Konvencija u članovima 13, 16, 17. i 40, između ostalog, propisuje i da djeca imaju pravo na slobodu izražavanja, a što podrazumijeva i da traže, primaju i daju informacije i ideje svih vrsta, da nijedno dijete neće biti podvrgnuto proizvoljnom ili nezakonitom uplitanju u njegov privatni život, porodicu, dom ili dopisivanje. Države bi trebalo da priznaju značajnu funkciju masovnih medija i garantuju djeci pristup informacijama i materijalima iz različitih domaćih i međunarodnih izvora, naročito onih koji imaju za cilj unapređenje djetetove društvene, duhovne i moralne dobrobiti i fizičkog i mentalnog zdravlja.

Članom 40. stav 2b VII Konvencije propisano je da će država priznati pravo svakog djeteta koje je navodno prekršilo ili je optuženo za kršenje krivičnog zakona, da se prema njemu postupa u skladu sa unapređenjem djetetovog osjećanja, dostojanstva i vrijednosti koji osnažuje dječije poštovanje prema ljudskim pravima i osnovnim slobodama drugih i koji, pritom, uzima u obzir dječiju starost i poželjnost dječije reintegracije, kao i dječije preuzimanje konstruktivne uloge u društvu. U tom cilju, države potpisnice posebno će osigurati da će svako dijete koje je osumnjičeno ili optuženo da je prekršilo krivični zakon imati u najmanju ruku garancije da će njegov privatni život biti poštovan u svim dijelovima postupka.

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u Republici Srpskoj i Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i mloljetnicima u Brčko Distriktu BiH, u članu 7. propisuju da se pravo na privatnost maloljetnog učinioca krivičnog djela mora poštovati u svim fazama postupka, tako da se u medijima neće objavljivati podaci koji otkrivaju identitet maloljetnika. Do objavljivanja ovog izvještaja, ovaj zakon u FBiH još uvijek nije na snazi.

Veoma je važno naglasiti da su i pojedini novinari i stručnjaci iz ove oblasti ukazali na postojanje i važnost UNICEF-ovih Etičkih smjernica - principa etičkog izvještavanja o djeci.

Zakoni kojima se uređuje javno informisanje na području Bosne i Hercegovine postoje samo na prostoru Republike Srpske, a u Federaciji Bosne i Hercegovine ti zakoni su doneseni samo za područje Tuzlanskog i Zeničko-dobojskog kantona.

Svi navedeni zakoni, kodeksi (podzakonski akti), Konvencija po numeraciji članova dati su u Aneksu ovog izvještaja.

VI REZULTATI ISTRAŽIVANJA

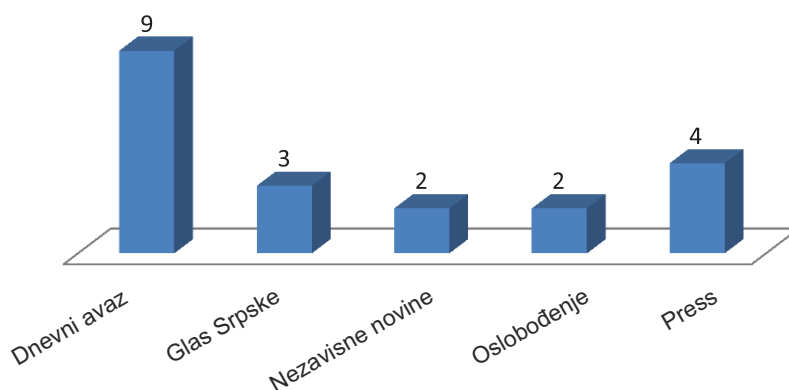
Kao što se može vidjeti iz prikazanih grafikona i dobijenih rezultata, mediji u velikoj mjeri narušavaju pravo na privatnost djece, naročito djece žrtava seksualnog nasilja. Veliki broj tekstova, 46% (grafikon 3) objavljuje se na naslovnoj strani što jasno ukazuje na senzacionalizam u samom izvještavanju. Posebno je zabrinjavajuća činjenica da se čak u 41% slučajeva objavljuje puno ime i prezime djeteta (grafikon 5), u 41% slučajeva dođe do objavljivanja imena i prezimena roditelja ili nekog od rodbine djeteta (grafikon 11), u 59% slučajeva objavi se ime naselja u kome dijete živi (grafikon 8), kao i slika samog djeteta koja se objavi u 28% slučajeva (grafikon 7). Iz ovih podataka vrlo lako se može utvrditi identitet djeteta žrtve neke vrste nasilja, naročito djece žrtava seksualnog nasilja, što predstavlja vrlo traumatično iskustvo za dijete i porodicu, a o čemu će se detaljnije govoriti u nastavku izvještaja. Također, ovom doprinosi i činjenica da je u 79% slučajeva na internet portalima posjetiocima tih portala ostavljena mogućnost da komentarišu članke, a što naročito povećava rizik otkrivanja identiteta djece i iznošenja različitih priča i komentara osoba koje poznaju porodicu žrtve, ili širenja neistinitih priča.

Većina novinara je odgovorila da je potrebno zaštititi identitet djeteta, zatim da treba poštovati pravo na privatnost djece, da je zabranjeno objavljivanje fotografije djece i da svako izvještavanje zahtijeva pristanak roditelja, kao i da se objavljivanje vrši prikladno uzrastu djeteta.

6.1. Praćenje štampanih i online medija

Praćenje štampanih i online medija vršeno je u periodu od 11. juna do 11. jula 2012. godine, s tim da je potrebno napomenuti da se nisu pratili elektronski mediji.

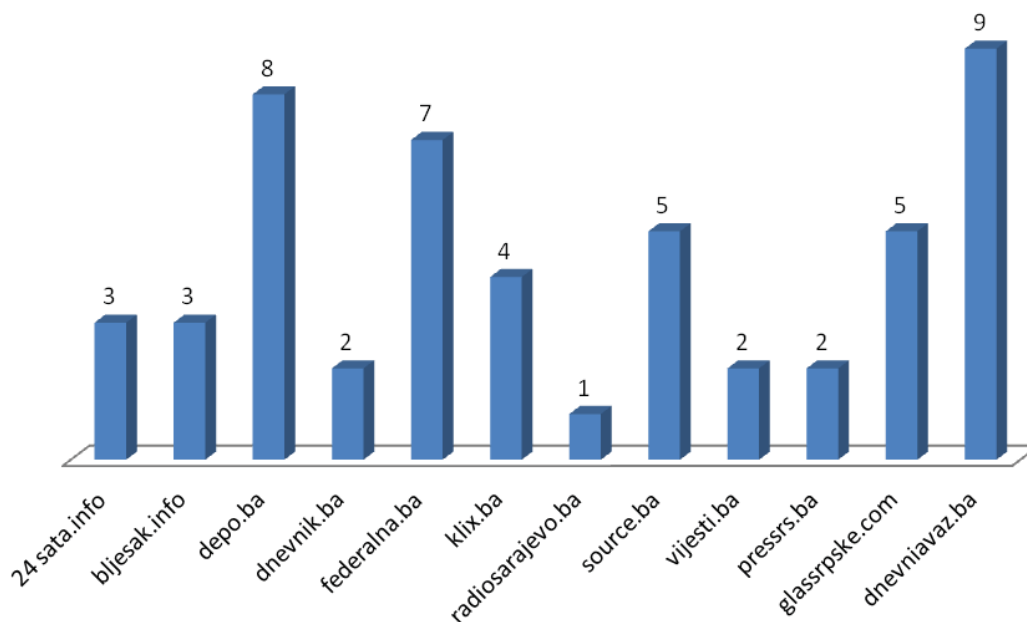
Broj tekstova objavljenih u novinama Dnevni avaz, Glas Srpske, Nezavisne novine, Oslobođenje i Press prikazan je u grafikonu broj 1:

Grafikon broj 1

Kao što se može vidjeti iz grafikona 1, najveći broj tekstova o djeci objavio je Dnevni avaz. Iako se na osnovu ovih podataka ne može zaključiti da li je u konkretnom slučaju narušena privatnost djeteta, rezultati upućuju na to da bi Dnevni avaz, s obzirom da se u odnosu na druge štampane medije intenzivnije bavi ovom tematikom, trebalo da obrati posebnu pažnju o samom načinu izvještavanja o ovoj kategoriji.

Broj tekstova objavljenih na internet portalima koji su praćeni u periodu od 11.06. do 11.07.2012. godine prikazan je grafikonom broj 2:

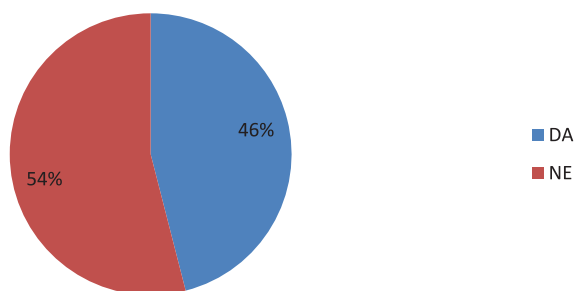

Grafikon broj 2

Iz grafikona 2 primjetno je da portal dneviavaz.ba objavljuje najviše tekstova o djeci, zatim slijede depo.ba i federalna.ba. Također, i u ovom slučaju rezultati upućuju na to da se spomenutim portalima, s obzirom da se najviše bave ovom tematikom, također, nameće obaveza senzibilnijeg načina izvještavanja o ovoj ranjivoj kategoriji.

U grafikonu broj 3 prikazani su statistički podaci o tome koliko je tekstova/naslova o djeci završilo na naslovnoj stranici:

Vijest je na naslovnoj stranici?

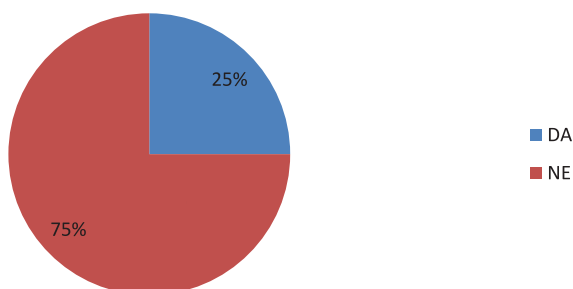

Grafikon broj 3

Kao što i pokazuje grafikon 3, procenat od 46% objavljenih tekstova o djeci zauzima naslovnu stranicu novina, što može ukazivati na senzacionalistički pristup u izvještavanju samih medijskih kuća.

Da vijest zauzima čitavu stranicu ili više, vidljivo je iz grafikona broj 4:

Vijest zauzima čitavu stranicu ili više?

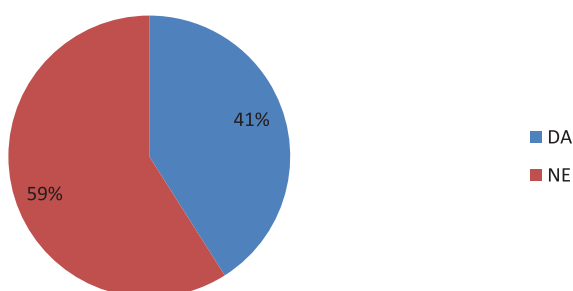

Grafikon broj 4

Grafikon 4 govori da 25% objavljenih tekstova o djeci zauzima čitavu stranicu novina. Ovi rezultati su u direktnoj vezi sa rezultatima iz grafikona 3, što može navesti na zaključak da je medijska politika senzacionalističkog načina izvještavanja jedan od načina da se privuku čitaoci.

Bez obzira na postojeća zakonska i profesionalna rješenja, podaci prikazani u grafikonu broj 5 ukazuju na to da se i dalje dešava da medij objavi puno ime i prezime djeteta.

Objavljeno je puno ime i prezime djeteta?

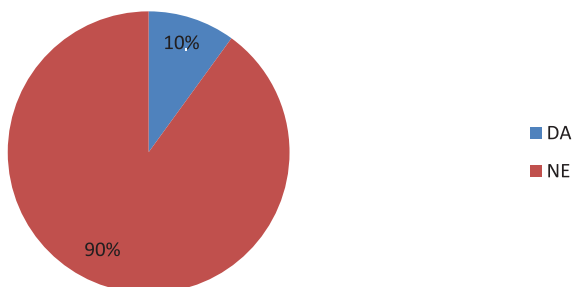

Grafikon broj 5

Iz grafikona 5 može se vidjeti da je u 41% slučajeva došlo do objavljivanja imena i prezimena djeteta, što jasno i nedvosmisleno ukazuje na procenat direktnog otkrivanja identiteta, odnosno narušavanja prava na privatnost. Posebno su zabrinjavajući ovi podaci, te bi u tom smislu trebalo preduzeti posebne mjere da bi se u nekim budućim slučajevima izbjegle situacije ovako drastičnog medijskog kršenja prava na privatnost djeteta.

Prikaz grafikona broj 6:

Objavljeni su inicijali djeteta?

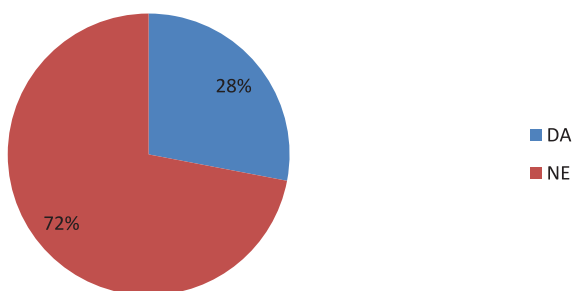

Grafikon broj 6

Rezultati grafikona 6 pokazuju da je samo u 10% slučajeva došlo do objavljivanja inicijala djeteta, što svakako predstavlja manji vid direktnog kršenja prava na privatnost djeteta nego što je to slučaj prikazan u grafikonu broj 5, ali svakako nije nešto što bi opravdavalo ovakve postupke.

Podaci o tome da li je slika djeteta objavljena prikazani su u grafikonu broj 7:

Objavljena je slika djeteta?

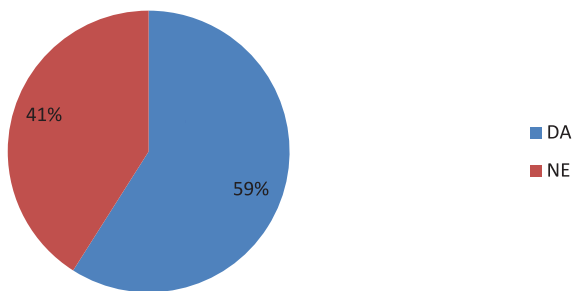

Grafikon broj 7

U grafikonu 7 rezultati su pokazali da je u 28% slučajeva objavljena slika djeteta, što također jasno pokazuje da je došlo do direktnog narušavanja prava djeteta na privatnost, ali isto tako važno je napomenuti da se to nije dogodilo u 72% slučajeva. Ni ovi podaci nisu za zanemariti, jer svakako predstavljaju direktan oblik narušavanja prava na privatnost.

Podaci o tome da li je objavljeno ime naselja u kome dijete živi prikazani su u grafikonu broj 8:

Objavljeno je ime naselja u kojem dijete živi?

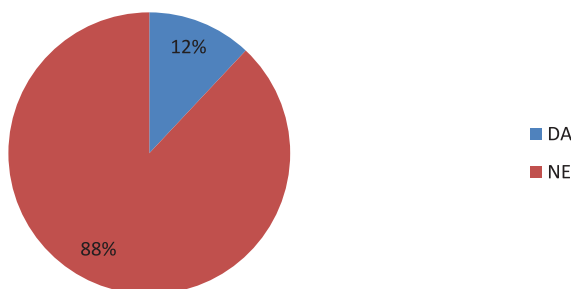

Grafikon broj 8

U 59% slučajeva, prikazanih u grafikonu 8, navodi se ime naselja u kome se dogodio neki od oblika nasilja, što uz druge navedene informacije kao što su inicijali, objavljena slika i slično, naročito u manjim sredinama, iako na posredan način, može jasno ukazivati na identitet djeteta, što opet ukazuje na narušavanje prava na privatnost.

Podaci o tome da li je objavljeno ime škole koju dijete pohađa prikazani su u grafikonu broj 9:

Objavljeno je ime škole koju dijete pohađa?

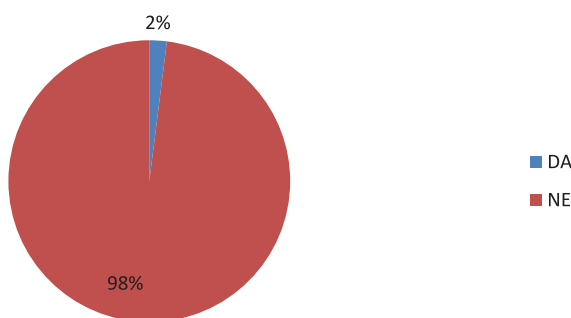

Grafikon broj 9

Grafikon 9 pokazuje da je u 12% slučajeva došlo do objavljivanja informacija o školi koju dijete pohađa. Iako je procentualno izraženo, mali broj ovakvih slučajeva, s obzirom da posredno može otkriti djetetov identitet, svakako je vrijedan ukazivanja.

Podaci o tome da li je objavljena slika kuće u kojoj dijete živi prikazani su u grafikonu broj 10:

Objavljena je slika kuće u kojoj dijete živi?

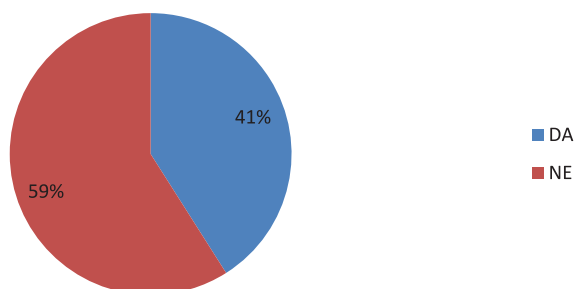

Grafikon broj 10

Rezultati prikazani u grafikonu 10 pokazuju da je svega u 2% slučajeva došlo do objavljivanja slike u kojoj dijete živi. Dalo bi se zaljučiti, u vezi sa rezultatima iz prethodnog grafikona 9, da su rijetki slučajevi objavljivanja škole u koju dijete ide, kao i kuće u kojoj živi, što predstavlja važnu stavku kada se govori o zaštiti njegovog identiteta.

Podaci o tome da li je objavljeno ime i prezime roditelja ili nekog od rodbine djeteta, prikazani su u grafikonu broj 11:

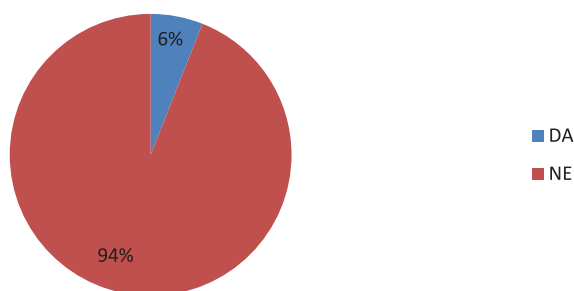
Objavljeno je ime i prezime roditelja ili nekog od rodbine djeteta?

Grafikon broj 11

Podaci o tome da li su objavljene slike roditelja djeteta prikazani su u grafikonu broj 12:

Objavljene su slike roditelja?

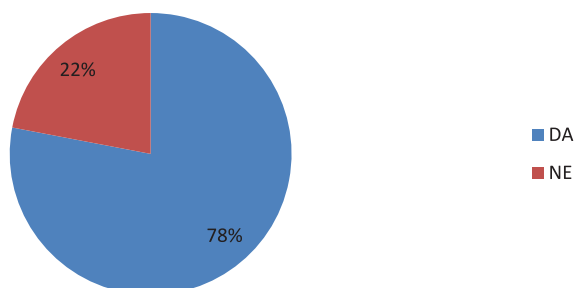

Grafikon broj 12

Podaci iz grafikona broj 11 i 12 ukazuju na to da i kada novinari ne objave ime i prezime djeteta ili ne objave sliku kuće, naselja u kojem dijete živi ili školu koju pohađa, obavljaju imena i prezimena roditelja ili nekog od rodbine ili pak njihove slike. Čak u 41% slučajeva došlo je do objavljivanja imena i prezimena roditelja ili nekog od rodbine djece, a u 6% slučajeva se objave slike roditelja djeteta.

Podaci o tome da li je posjetiocima internet portala ostavljena mogućnost komentaranja članaka koji izvještavaju o djeci prikazani su u grafikonu broj 13:

Da li je posjetiocima internet portala ostavljena mogućnost komentaranja članka koji izvještava o djeci?

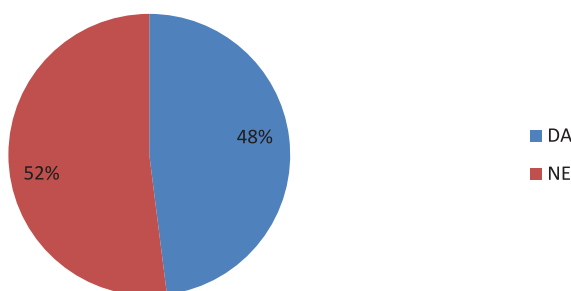

Grafikon broj 13

Grafikon 13 pokazuje da je u 78% slučajeva posjetiocima portala ostavljena mogućnost da komentarišu članke u kojima se izvještava o djeci, što je posebno zabrinjavajuće, ako se uzme u obzir činjenica u kojoj se mjeri djeca i mladi koriste internetom.

Zaključak do kog se došlo nakon jednomjesečnog praćenja štampanih i online medija jeste da je u 48% slučajeva način izvještavanja o ovoj ranjivoj kategoriji ocijenjen kao neprimjeren i senzacionalan, a što je primjetno iz grafikona broj 14:

Da li članak ocjenjujete kao neprimjeren i senzacionalan?

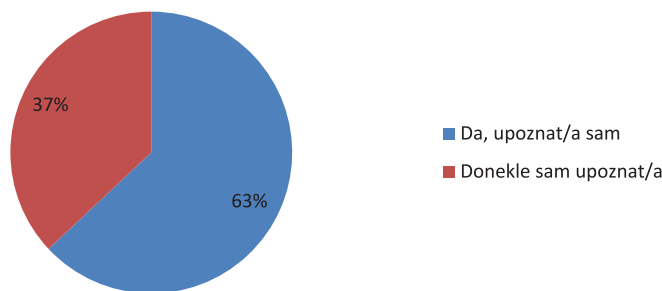
Grafikon broj 14

6.2. Anketiranje novinara

Osim jednomjesečnog praćenja medija, obavljeno je i direktno anketiranje samih novinara koji su zaposleni u već spomenutim medijima (štampanim i online medijima), s tim da su anketirani i novinari zaposleni u elektronskim medijima. Anketiranje je bilo anonimno. Osoblje Odjela za praćenje prava djece anketiralo je telefonskim putem 70 novinara, od čega 19 novinara u štampanim medijima, 35 u elektronskim i 16 novinara online medija.

Na pitanje da li su upoznati sa Kodeksom za štampu, novinari su u 63% slučajeva odgovorili da su upoznati, dok je preostalih 37% donekle upoznato sa tim. Podaci su prikazani u grafikonu broj 1:

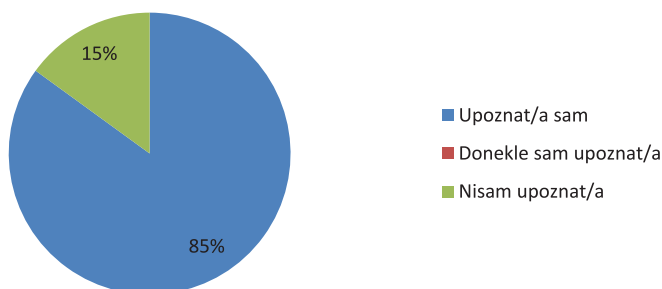
Da li ste upoznati sa Kodeksom za štampu?

Grafikon broj 1

Na pitanje da li su upoznati sa članovima Konvencije UN o pravima djeteta kojim su definisana prava na privatnost, 85% anketiranih odgovorilo je da je upoznato sa istima, dok je svega 15% odgovorilo da nisu upoznati sa ovim odredbama. Podaci su prikazani u grafikonu broj 2:

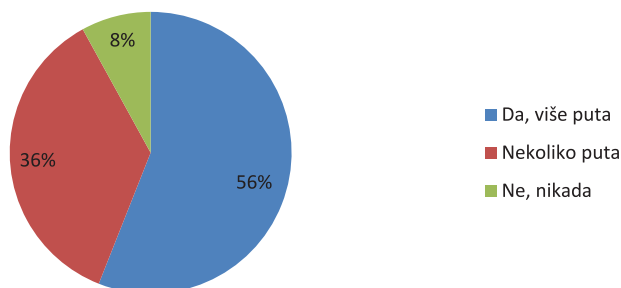
Da li ste upoznati sa članom Konvencije o pravima djeteta kojim se definiše pravo na privatnost?

Grafikon broj 2

Iz sljedećih prikazanih grafikona vidljivo je da je više pažnje posvećeno djeci, žrtvama seksualnog zlostavljanja i nasilja:

Da li ste Vi ili Vaša medijska kuća izvještavali o slučajevima djece koja su žrtva seksualnog nasilja?

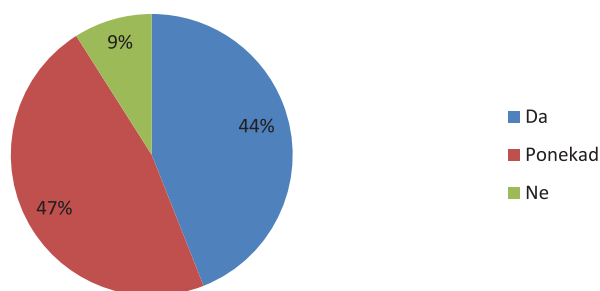

Grafikon broj 3

Iz grafikona 3 može se vidjeti da su medijske kuće anketiranih novinara uglavnom izvještavale o djeci žrtvama seksualnog nasilja (92%, od čega je njih 56% o ovoj tematici izvještavalo više puta, a 36% nekoliko puta), dok svega 8% nije izvještavalo o ovakvim slučajevima.

Podaci dobijeni anketiranjem, a koji su jasno iskazani u grafikonima, ukazuju da su novinari svjesni da se prava djece krše, da su u pitanju veoma složene situacije koje su veoma stresne i traumatizirajuće za dijete, ali i da sami novinari nisu dovoljno educirani i upoznati sa načinom izvještavanja i pravima koja djeca uživaju

Generalno, da li smatrate da mediji krše pravo na privatnost djece žrtava seksualnog nasilja?

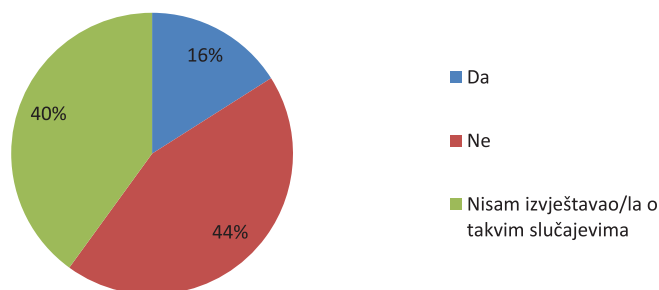

Grafikon broj 4

Kao što se i vidi iz grafikona 4, većina anketiranih smatra da se pravo na privatnost djece žrtava seksualnog nasilja krši, dok svega njih 9% smatra da se to ne događa. Podaci bi mogli ukazati na to da su sami novinari svjesni činjenice da neprimjerenim načinom izvještavanja mogu nastupiti posljedice štetne po psihofizički razvoj djeteta.

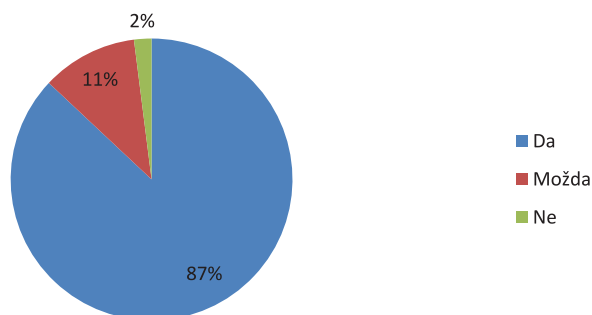
Na pitanje da li su mišljenja da su prilikom izvještavanja o djeci žrtvama seksualnog nasilja objavili neke informacije koje bi mogle otkriti identitet djeteta, 16% anketiranih odgovorilo je potvrdno, što svakako nije zanemarljiv procenat. Podaci su prikazani u grafikonu broj 5:

Da li mislite da ste prilikom izvještavanja o djeci žrtvama seksualnog nasilja objavili neke informacije koje bi mogle otkriti identitet djeteta?

Grafikon broj 5

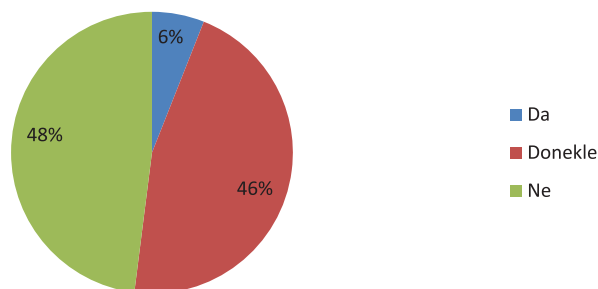
Da li vjerujete da izvještaji medija koji otkrivaju identitet djeteta žrtve seksualnog nasilja mogu djelovati traumatizirajuće na dijete?

Grafikon broj 6

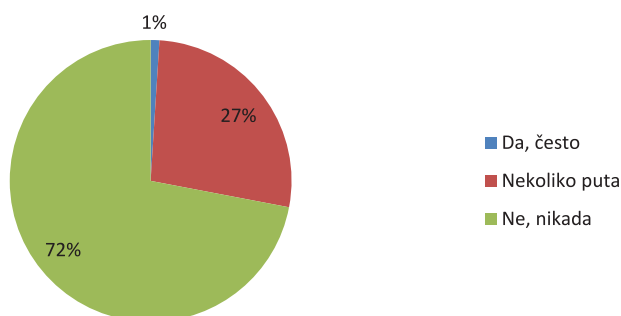
Iz grafikona broj 6 može se vidjeti da čak 87% novinara smatra da neprimjereno medijsko izvještavanje može traumatizirajuće djelovati na dijete, što ukazuje na priličnu osviještenost novinara o ovom problemu i predstavlja dobru osnovu za planiranje budućih aktivnosti koje će pomoći u rješavanju problema narušavanja privatnosti djece žrtava seksualnog nasilja.

Prema Vašem mišljenju da li su novinari u BiH dovoljno upoznati sa zakonskim propisima kada je u pitanju izvještavanje o djeci?

Grafikon broj 7

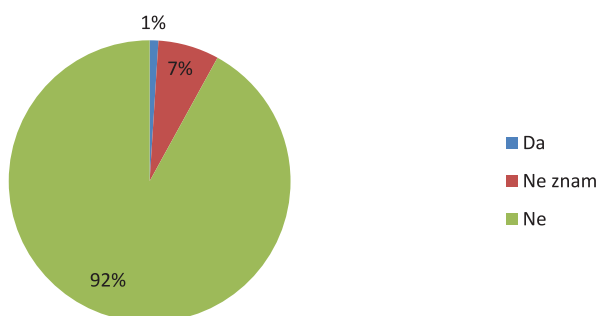
Da li je medijska kuća u kojoj Vi radite ikada organizovala treninge ili seminare za novinare sa temama koje se odnose na medijsko izvještavanje o djeci?

Grafikon broj 8

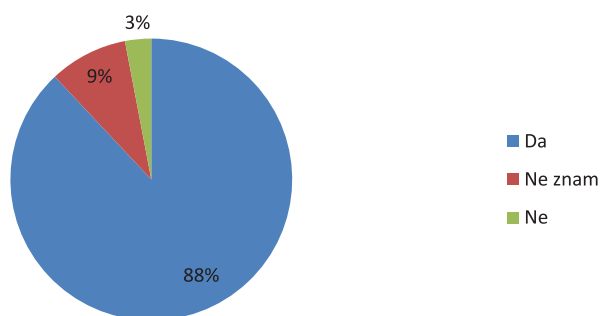
Na osnovu grafikona 7 i grafikona 8, da se primijetiti da novinari nisu dovoljno upoznati sa zakonskim propisima, čega su itekako svjesni (73%), te da većina njih (72%) nije imala nikakve edukacije koje se odnose na medijsko izvještavanje o djeci. Iako su svjesni koliko neprimjereno izvještavanje može negativno utjecati na psihički razvoj djeteta (prikazano u grafikonu 6), potrebna je i dodatna edukacija o ovoj problematici.

Novinar na osnovu vlastite procjene ima pravo otkriti identitet djeteta koje je umiješano u kriminalni slučaj, bilo kao svjedok ili optuženi?

Grafikon broj 9

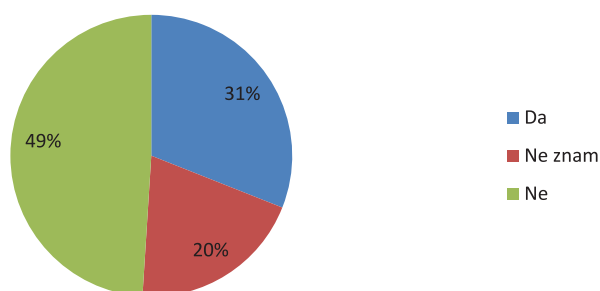
U pravnom sistemu BiH dijete zakonski ima pravo na privatnost?

Grafikon broj 10

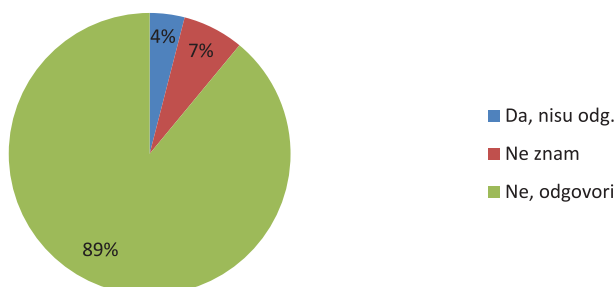
Rezultati prikazani u grafikonu broj 10 mogli bi upućivati na činjenicu da novinari, iako poznaju deklarativno odredbe Konvencije, ne znaju da je jedno od osnovnih prava djeteta njegovo pravo na privatnost. Procenat od 59% odgovora da djeca nemaju ovo pravo navodi na razmišljanje da bi bilo dobro da se u tom smislu poštuju odredbe Konvencije kojim je propisan minimum prava koje je država dužna da obezbijedi djeci.

Novinari imaju pravo otkriti identitet roditelja djeteta žrtve seksualnog nasilja, jer su oni punoljetni?

Grafikon broj 11

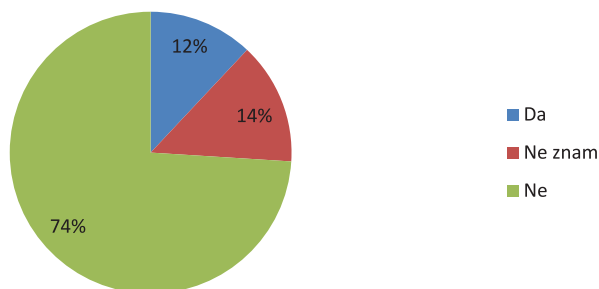
Novinari nisu odgovorni za eventualne posljedice koje pojavljivanje djeteta u medijima može izazvati po dijete i njegovu porodicu?

Grafikon broj 12

Iz grafikona 12 može se vidjeti da novinari prihvaćaju svoju odgovornost za posljedice koje pojavljivanje djeteta u medijima može izazvati po njega i njegovu porodicu. Kao što je već rečeno, i ovi rezultati pokazuju i potvrđuju da su novinari svjesni svoje uloge koju imaju prilikom izvještavanja o djeci žrtvama seksualnog nasilja, ali su im u tom smislu potrebne dodatne edukacije i treninzi.

Ukoliko roditelji daju pristanak, novinar treba objaviti ime i prezime djeteta žrtve seksualnog nasilja?

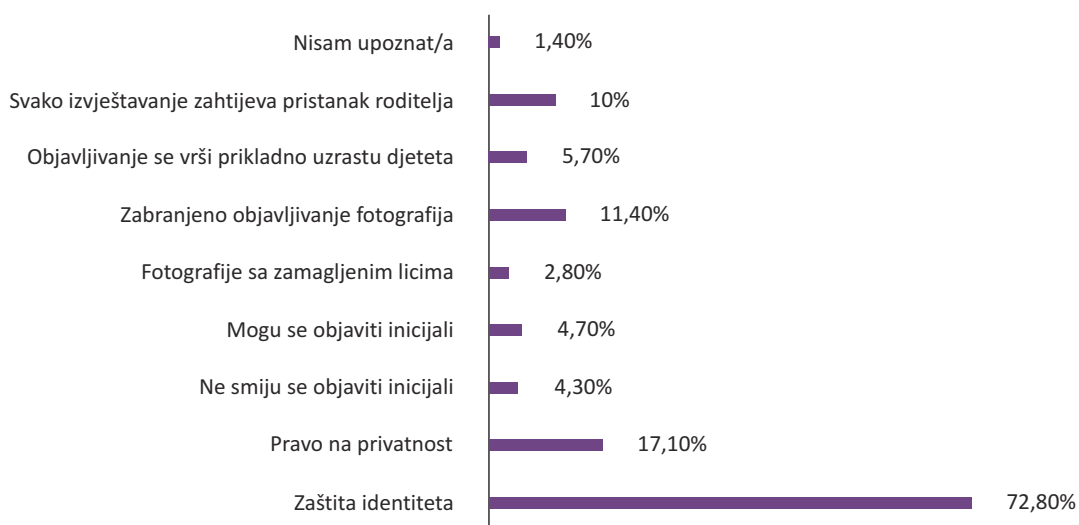

Grafikon broj 13

Od novinara je također zatraženo da navedu neke osnovne smjernice koje koriste i kojih se pridržavaju kada pripremaju vijesti, odnosno kada medijski izvještavaju o djeci. Neki od novinara smatraju da se mogu objaviti inicijali, dok opet neki od njih smatraju da se ne smiju objaviti inicijali djeteta. Jedna od smjernica novinara jeste da se djeca fotografišu, ali sa zamagljenjem, a samo mali broj novinara nije upoznat sa bilo kakvim smjernicama ili specifičnim načinom izvještavanja o djeci i u vezi sa djecom.

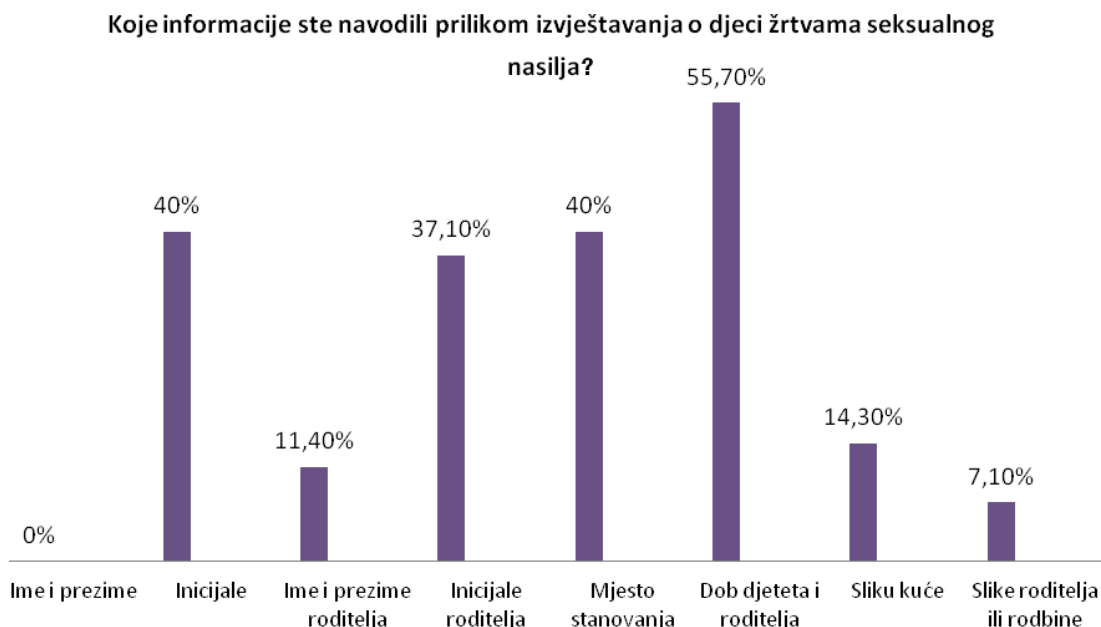
U grafikonu broj 14 prikazani su podaci:

Osnovne stavke Konvencije o pravima djeteta kada je u pitanju medijsko izvještavanje o djeci

Grafikon broj 14

Od novinara je zatraženo da se precizno izjasne koje informacije su navodili prilikom izvještavanja o djeci žrtvama seksualnog nasilja, a dobijeni podaci prikazani su u grafikonu broj 15.

Grafikon broj 15

Kao što se može vidjeti iz grafikona 15, niko od novinara koji su izvještavali o slučajevima djece žrtava seksualnog nasilja nije navodio ime i prezime djeteta. Međutim, vidljivo je da je njih 40% navodilo inicijale i mjesto stanovanja, što često može, posebno u manjim sredinama, ukazati na identitet djeteta. Također, uz informacije kao što su uzrast djeteta i starost roditelja (55%), te inicijale roditelja (37%), povećava se mogućnost otkrivanja identiteta. Manji broj novinara navodio je ime i prezime roditelja (11%), sliku kuće (14%), te slike roditelja i rodbine čime su narušili pravo na privatnost djece.

Na osnovu provedenog anketiranja, može se zaključiti da je većina novinara svjesna važnosti pravilnog izvještavanja o djeci žrtvama seksualnog nasilja, mogućim posljedicama uslijed neadekvatnog izvještavanja i traumatizirajućim iskustvima za djecu koja se pojavljuju u medijima. Međutim, potrebno je više edukacije u ovoj oblasti. Iako većina anketiranih navodi da su upoznati sa Konvencijom UN o pravima djeteta, u svom izvještavanju navodili su informacije koje narušavaju privatnost djece žrtava seksualnog nasilja, što može upućivati na nerazumijevanje sadržaja članova Konvencije, kao i njihove uloge u praktičnoj primjeni Konvencije. Novinari su često izloženi pritisku da moraju senzacionalistički izvještavati o pojedinim slučajevima, jer je upravo senzacionalizam ono što povećava tiraž i privlači čitaoce, što se može vidjeti prema rezultatima nakon praćenja štampanih i online medija (46% slučajeva da je vijest na naslovnoj strani). Osim toga, nedovoljno poznavanje ove problematike često predstavlja uzrok neprimjerenog izvještavanja i samim tim i narušavanja privatnosti djeci žrtvama seksualnog nasilja.

6.3. Aktivnosti, iskustva i mišljenja nevladinih organizacija koje se bave zaštitom prava djeteta u Bosni i Hercegovini

Jedan od ciljeva cjelokupnog istraživanja bio je da se utvrdi u kojoj su mjeri nevladine organizacije, kao značajan faktor u zaštiti i promociji prava djece, aktivne i upoznate sa stanjem u oblasti kršenja prava djece na privatnost od samih medija. S tim u vezi, a za postizanje cilja, korištena je tehnika fokus grupa, te su održane dvije fokus grupe sa predstavnicima nevladinih organizacija u Banjaluci i Sarajevu.

Rezultati diskusije kroz fokus grupe ukazuju na to da su predstavnicima nevladinih organizacija poznate odredbe Konvencije, te između ostalog i one koje se odnose na prava djece na privatnost, zaštitu od potencijalno štetnih sadržaja i prava na informacije i učestvovanje/participaciju u medijima. Veliki značaj pridaju medijima i njihovom doprinosu u promociji prava djece, kao i dužnosti da šire informacije od društvenog i kulturnog interesa za dijete.

"Kako u svom radu prvenstveno radimo sa djecom, svi smo mi u samoj obavezi da Konvenciju dobro proučimo i inkorporišemo je u svoj rad. Na osnovu nje imamo razne politike koje se naslanjaju na Konvenciju koja je u tom smislu krovni dokument za sve osobe koje rade sa djecom, a što se tiče prava i poštovanja prava, mi sva ta prava znamo, ali koliko se ona poštuju od strane drugih, kao i to što u svom radu nailazimo na nepravilnosti, o tome se može pričati satima, danima..."

"Pravo na život, školovanje, nediskriminacija, najbolji interes djeteta, pravo na participaciju... su isto tako važne odredbe po kojima je država dobila obaveze samim pristupanjem Konvenciji, da uskladi zakone, stvori ambijent, finansijske i ostale uvjete da se ta prava realizuju i da izvještava Komitet o stanju u zemlji."

"Dijete ima pravo na pristup informacijama – i da ih prima i da ih dijeli sa drugima."

Sa druge strane, učesnici/ce fokus grupa su jasno konstatovali da mediji itekako krše pravo djece na privatnost, a cijene da je kršenje prava rezultat neupućenosti i neznanja samih novinara o načinu na koji bi trebalo izvještavati u ovakvim slučajevima. Neke od prisutnih organizacija ranije su u svom radu ukazivale medijima na propuste, ali smatraju da se ništa bitno nije uspjelo riješiti, a kao osnovni razlog za to navode neadekvatna zakonska rješenja. Postojeći mehanizmi (Vijeće za štampu u BiH, RAK) u velikoj mjeri štite medije i novinare, tako da se svako prijavljivanje završava na dopisu kako su primjedbe neosnovane.

"Mi imamo mehanizme... kada su u pitanju štampani mediji, postoji Kodeks za štampu koji se bavi regulacijom štampanih medija, u najboljem slučaju možete da napišete tužbu, žalbu Vijeću za štampu, koje onda od tog medija može da traži demant, izvinjenje, ili nešto slično, ali druge mogućnosti nema, npr. da vi štampani medij kaznite da plati kaznu ili da zabranite da izlazi. Samoregulacija medija je opća stvar svuda u svijetu, mi nismo tu izuzetak. Za razliku, kod elektronskih medija, za koje je zadužen RAK koji može da ih kažnjava i da im odredi novčanu kaznu ali i da im uzme dozvolu za emitovanje, frekvenciju..."

«Baš povodom jednog poznatog slučaja, Vijeće za štampu izdaje saopćenje za medije podsjećajući ponovo na Kodeks za štampu koji je vrlo precizan u smislu kad i kako se smije izvještavati o djeci i oni imaju specijalne smjernice za izvještavanje o maloljetnim osobama, i oni su ponovo podsjećali medije na etički kodeks, na smjernice i preporuke kojih su dužni da se pridržavaju i dotle oni mogu da idu, ne postoji neka druga mjera koju oni mogu da preduzmu, ali ja moram da napomenem, vrlo zanimljivo, za taj slučaj se javilo veoma mnogo što NVO-a, pojedinaca i pojedinke koji su reagovali na te tekstove u novinama, što s jedne strane može da govori o osvješćivanju javnosti da sada reaguju

na takve pojave, meni je to bilo interesantno čuti od njih da su dobili vrlo veliki broj pritužbi u vezi sa pisanjem štampanih medija o tom poznatom slučaju."

Propusti u izvještavanjima itekako postoje, a o tome kako, gdje i na koji način se ovi propusti manifestuju dovoljno je samo pogledati neki od naslova koji se pojavljuju u medijima, zavisno od toga o kojoj je vrsti medija riječ, kako smatraju učesnici/ce fokus grupa. Najveći problem medija je sadržan u činjenici da većina medija teži senzacionalizmu, pa se u tom smislu i dešavaju ovakvi propusti. Odgovornost za ove propuste je na uredniku mnogo više nego na novinarima. Novinari elektronskih medija (mислеći na TV novinare), znaju da naprave kardinalne propuste izvještavajući o ovoj problematici, tako što nastojeći da ne otkriju identitet djeteta, posredno ga ipak otkriju npr. ne objave ime i prezime djeteta, ali snime kuću u kojoj dijete živi ili objavljuju inicijale i uzrast, dodaju i mjesto u kojem dijete živi i slično.

Neke od nevladinih organizacija dale su potvrdne odgovore na pitanje da li su radili određena istraživanja ili projekte kojima su predstavnicima medija ukazivali na problematiku zaštite identiteta zlostavljane djece u medijima, da su rađeni projekti sa ciljem podizanja svijesti kako samih novinara, tako i građana. Međutim, većina projekata rađena je samo u pojedinim dijelovima države i bez kontinuiteta, što, dugoročno posmatrano, nije dalo odgovarajuće rezultate.

Helsinški parlament građana Banjaluka je u maju 2010. godine izdao Priručnik za izvještavanje o marginaliziranim grupama.² Namjena priručnika je da buduće, ali i sadašnje novinare i novinarkе, kao i druge zainteresovane, upozna sa pojmovima diskriminacije i marginalizacije i da im smjernice za profesionalno izvještavanje o različitim marginaliziranim grupama u društvu, kojima su novinari često jedini saveznici. U marginalizirane grupe se, između ostalih, ubrajaju i djeca i mladi. Pod marginaliziranim grupama podrazumijevamo grupe koje su na periferiji, neutjecajne i koje su uskraćene za pristup socijalnim, ekonomskim, političkim i kulturnim pravima koja su dostupna drugima.

Priručnikom je ukazano na brojne primjere iz novinarske prakse da bi se ukazalo na neke uobičajene i manje uobičajene "greške" koje se javljaju u izvještavanju o marginaliziranim grupama, a koje grupe o kojima se izvještava dodatno diskrimišu i stigmatizuju. Zaključak je da kada se pišu ovakvi tekstovi, novinar mora biti pažljiv u odabiru podataka, činjenica i detalja koje će objaviti, imati na umu interese i zaštitu žrtve, imati empatiju prema žrtvi, zaštititi identitet žrtve, da je ne bi izložili nasilju ili javnom poniženju, znati da se maloljetno dijete uvijek tretira kao žrtva, znati da je žrtva žrtva, bez obzira na naciju ili rasu. Kada se pišu ovakvi tekstovi, novinar ne smije otkriti identitet žrtve, pogotovo ako je maloljetna (dijete), posredno otkriti identitet žrtve (navođenjem imena njenih rođaka, mjesta boravka, škole koju pohađa i sl.), pogotovo ako je žrtva maloljetna (dijete), navoditi etničku ili rasnu pripadnost žrtve, ako ona nije bitna za suštinu priče, nazivati žrtvu pogrđnim imenima, navoditi detalje koji narušavaju ugled žrtve ili koji je mogu izložiti nasilju, objaviti lične podatke o žrtvi, objaviti fotografiju i pisati na način koji žrtvu proglašava krivcem.

Predstavnici nevladinih organizacija smatraju da projekti koji se bave edukacijom novinara i dalje postoje i realizuju se, ali u praksi se ipak ne vidi veći napredak. Neki od projekata uspješno su započeti, ali su zbog nedostatka donatorskih sredstava prekinuti. Veliki nedostatak domaćeg novinarstva leži u nespecijalizovanim novinarima, neprofesionalnom odnosu prema problematici, te nemogućnosti medijskih kuća da obučе novinare za određene specifične oblasti o kojima će pisati i

² Autorice Dragana Dardić i Milkica Milojević

izvještavati. Kao posljedicu toga, smatraju da u BiH imamo situaciju da i sami novinari svaštare - oni koji su završili obuke uglavnom više ne izvještavaju o oblastima za koju su obučeni i slično.

«... Urađen je zajednički projekat Media plana i Novosadske novinarske škole iz 2011. godine, koji je rezultirao izdavanjem brošure sa preporukama za bolju praksu u borbi protiv seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece....»

«...u sklopu projekta NVO mreže "Snažniji glas za djecu" koju trenutno koordinira organizacija "Naša djeca" u toku je izrada izvještaja za opcione protokole uz Konvenciju o pravima djeteta, u kome se posebno obrađuje tema koja je predmet ove fokus grupe, te bi je rado nakon što dobiju saglasnost ostalih članica prosljedila uredu Ombudsmena. Dokument je još u draft verziji i nije publikovan....»

"Ovo je već treća godina zaredom kako organizujemo radionice sa studentima novinarstva u Banjaluci, Sarajevu, Tuzli i Mostaru na ovu temu u organizovanim grupama, i ono što se primijeti, a to smo saznali od njihovih profesora, da sve veći broj studenata u svojim diplomskim radovima piše o marginaliziranim grupama, što svakako predstavlja pozitivan feedback. To je jedna od stvari koje radimo pored ovog konstantnog rada sa medijima koji podrazumijeva organizovanje doručaka svakog mjeseca u Banjaluci i Sarajevu, gdje su sa jedne strane mediji a sa druge strane su predstavnici različitih marginaliziranih grupa gdje oni dobiju svojih, uvjetno rečeno, pola sata, svoje vrijeme da problem iznesu iz svog ugla, da ukažu novinarima na terminologiju koju bi oni voljeli da čitaju...

Svi učesnici jednoglasni su u stavu da je cjelokupna odgovornost na strani samih medijskih kuća, misleći ne samo na novinare, nego prvenstveno na glavne urednike. Novinari malo ili nikako ne poznaju pravne propise koji uređuju ovu oblast, što, prije svega, podrazumijeva poznavanje Kodeksa za štampu i Konvencije. Sa druge strane, ne postoje regulatorne agencije koje će kontrolisati sve medije. RAK je jedina agencija koja je zadužena za kontrolu elektronskih medija i koja ima ingerencije da sankcioniše, ali postavlja se veliko pitanje kontrole online medija, štampanih medija, društvenih mreža i slično. Kao veliki problem ističu to što je, za razliku od RAK-a, Vijeće za štampu nevladina organizacija. Elementarno nepoznavanje propisa iz ove oblasti ponekad može dovesti do toga da novinar, čak i iz najbolje namjere, napravi katastrofalnu grešku koja neće biti sankcionisana. Ukazali su da je neophodno uspostaviti organe i institucije, odnosno standarde i jedinstveno zakonsko uređenje, da bi se kontrolisali svi mediji na prostoru BiH. Ukazuju i na činjenicu da se i sami novinari često, nakon što se propust desi u objavljivanju, pozivaju na primarni izvor informacija. Naime, ukoliko su do saznanja o određenoj pojavi došli direktno iz policije ili tužilaštva, vijest će u identičnoj formi prenijeti i objaviti ne smatrajući da je bilo kakva druga odgovornost na njima samima. Također, problem je identičan i u online medijima. Kada neki od portala objavi podatke o zlostavljanoj djeci koje nije smio objaviti, opravdanje za takav postupak nalazi u činjenici da je istu vijest na svom portalu objavio neki drugi medij od koga su oni samo preuzeli vijest i time su sebe oslobodili odgovornosti. Kako smatraju, profesionalni kodeks samo je mrtvo slovo na papiru, te je neophodno raditi na podizanju svijesti samih novinara.

U tom smislu neophodne su određene brošure koje bi se postavljale i objavljivale na odgovarajućim web stranicama. U edukaciju bi po njihovom mišljenju trebalo uključiti sve aktere: policajce, tužioce, socijalne radnike/ce, škole i nastavničko osoblje, građane, novinare, sa posebnim akcentom na urednike medijskih kuća. Također, navodi se neophodnost uvođenja najmanje jednog semestra na

odsjeku za žurnalistiku i sve odsjeke čiji studenti će se u svojoj budućoj praksi susretati kroz profesionalni rad sa djecom i marginaliziranim grupama.

"Studenti novinarstva, to je sigurno najbolja preventivna mjera, da u okviru svog studija imaju jedan semestar ili u okviru nekog predmeta ili više, nije bitno gdje, kako, ali uglavnom da budu oni obrazovani uopće o pravima djeteta i da to bude ugrađeno u nastavni plan i program. I ne samo novinare, svi budući profesionalci koji će raditi sa djecom morali bi biti upoznati sa svim tim elementima na njihovoj zaštiti."

"Ja sam htjela da kažem mi sad ovdje razgovaramo na temu medija, međutim nisu mediji jedini krivci – nedavno je, prije jedno par mjeseci također bio jedan delikatan slučaj nedaleko od Banjaluke, djevojčice žrtve seksualnog zlostavljanja koji je procurio u medije. Nije novinar otišao tamo u Čelinac i na licu mjesta saznao njeno ime i prezime, nego je od nekoga dobio tu informaciju iz institucija. Samo dvije institucije su znale, policija i Centar za socijalni rad. Neko iz tih institucija je dao sve podatke itd. Ima ovdje također jedan dio koji je rađen – ovo su generalno preporuke, smjernice za medije kada izvještavaju o rodno zasnovanom nasilju, svim oblicima rodno zasnovanog nasilja, i ima jedan dio koji je djevojka, ona je iz tužilaštva, ona je portparolka Okružnog tužilaštva i imala je problem... Ona se s tim problemom susreće kada je nazovu novinari – daj mi neke detalje, ne moraš ime, sad više ni ne pitaju za ime jer znaju da ga neće dobiti, i ona recimo ne da a ono poslije izađe... neko tu informaciju, mislim, nisu mediji svemogućí i sveznajućí – neko njima to da; ime prezime i ostalo.»

Sve od spomenutih organizacija izražavaju spremnost da novinarima u cilju što bolje edukacije iz ove oblasti maksimalno izađu u susret. Instituciju ombudsmena smatraju jedinom institucijom koja u tom smislu, za razliku od nevladinog sektora, ima dovoljno kapaciteta da radom u ovoj oblasti napravi određene pomake, s obzirom na to da je ipak riječ o državnom mehanizmu.

6.4. Anketiranja stručnjaka koji se bave zaštitom prava djeteta (psihologa/psihologinja i socijalnih radnika/ca)

Za potrebe ove analize obavljani su razgovori sa socijalnim radnicima/cama, u formi polustrukturalnog intervjua i to sa tri (3) psihologa i jednom (1) socijalnom radnicom. Nesporno je da su iskustva ovih osoba od velikog značaja za ovaj izvještaj i za preporuke Ombudsmena za unapređenje u oblasti medijskog izvještavanja o djeci.

U svom radu svakodnevno se susreću sa problemima uzrokovanim načinom na koji mediji izvještavaju o djeci uopće, ali i djeci žrtvama seksualnog nasilja. Svi su istaknuli da mediji načinom izvještavanja o djeci i u vezi sa djecom narušavaju njihovo pravo na privatnost.

Mediji kroz svoja izvještavanja otkrivaju sadržaje na osnovu kojih se na direktan ili indirektan način otkriva identitet djeteta. Osnovni problem ispitanici vide u senzacionalizmu kome sami mediji teže. Osim toga, prisutna je i zloupotreba, u smislu da im se isti obraćaju tražeći određene podatke, i nakon što im se izađe u susret, oni to prilagode svojim potrebama – nastaju senzacionalistički naslovi sa netačnim podacima i slično. Također, može se steći utisak da ponekad mediji i u želji da ukažu na neki događaj i želeći da izazovu osudu za počinioce ovakvih djela kod same javnosti, samoj žrtvi nanesu više štete nego koristi.

Posljedice pogrešnog izvještavanja medija, kao što je otkrivanje identiteta djeteta i slično, itekako su ozbiljne. Individualne razlike, zavisno od uzrasta djece, itekako postoje i bez sumnje se odražavaju na daljnji psihofizički razvoj djeteta, a manifestuju se od osjećaja krivice, depresije, raznih psihosomatskih poremećaja, pa čak i do pokušaja samoubistva. Kako navode, posljedice su prisutne u slučajevima kako sekundarne tako i tercijarne viktimizacije. Naime, sekundarna viktimizacija nanosi se žrtvi u toku procesuiranja počinioca, odnosno tokom vođenja krivičnog postupka protiv zlostavljača, a tercijarna viktimizacija nastupa poslije okončanja postupka i povratka žrtve u sredinu u kojoj živi.

Kako unaprijediti i omogućiti zaštitu djece kroz medije, ispitanici su mišljenja da bi novinare trebalo dodatno educirati, a edukacija bi morala podrazumijevati jednu multisektorsku saradnju koja bi obuhvatala edukaciju kako samih urednika i novinara, ali i osoba koje su zaposlene u institucijama/ustanovama zaduženih za odnose sa javnošću. Kako smatraju, evidentno je da se dešava da nekada tzv. primarni izvor informacija, koji dolazi direktno iz samih organa i institucija napravi propust, a mediji informaciju samo prosljede dalje, na taj način skidajući bilo kakav vid odgovornosti sa sebe.

Pored edukacije, preporuke nadležnima bile bi usmjerene u smislu pooštavanja sankcija kako za same urednike, tako i za novinare, jer je ova oblast u BiH ipak nedovoljno uređena. To otvara prostor za određene vidove manipulacije u smislu da u slučajevima kada ne dobiju dovoljno informacija koje žele i na način na koji žele, sami novinari pozivajući se na "neimenovane izvore", konstruišu određene događaje po svom nahođenju. Poseban problem predstavljaju online mediji, gdje ispod objavljenog članka postoji mogućnost za ostavljanje komentara. Osim toga, trebalo bi osigurati i uspostaviti određeni balans u smislu da sami novinari maksimalno štiteći identitet djeteta žrtve u svojim pisanjima što više izazovu osudu ovakvih slučajeva, da bi se ukazalo na pojačanu društvenu opasnost osoba koje čine ovakve prijestupe.

Zaštita djece, odnosno maloljetnika trebala bi biti prioritet u radu svima, uz rukovođenje principima najboljeg interesa djeteta iz Konvencije UN o pravima djeteta.

Kako je jedan od ispitanika posebno istaknuo, novinari treba da se u svakom konkretnom slučaju obrate nadležnim organima starateljstva i, ukoliko dobiju informaciju, da je "vjerno" prenesu. Ispitanici su naveli nekoliko primjera iz svoje prakse kako su se djeca nakon neprimjerenog medijskog izvještavanja osjećala ugroženije i nesigurnije, nego nakon samog čina nasilja. Ispitanici posebno naglašavaju osjetljivost djece koja su bila žrtve seksualnog nasilja/zlostavljanja, tako da su iznijeli primjere pokušaja samoubistva djece žrtava nakon što bi javnost bila upoznata sa njihovim slučajem.

Ombudsmeni smatraju da unapređenje stanja u oblasti zaštite prava djece na privatnost, ukoliko su ih narušili mediji, uopće ne podrazumijeva bilo kakva dodatna finansijska sredstva države. Naime, organi i mehanizmi zaštite postoje, kao i zadovoljavajući pravni/normativni okvir, ali je potrebno raditi na njegovom unapređenju, te osigurati primjenu zakonskih propisa i obavljanje novinarske profesije u skladu sa pravilima struke, a pri tome u slučajevima izvještavanja o djeci ili u vezi sa djecom, niti u jednom, ne zaboraviti posljedice istog izvještavanja i objavljivanja po život i razvoj djeteta.

6.5. Radni/konsultativni sastanak sa predstavnicima RAK-a, Vijeća za štampu u BiH i profesorima/profesoricama žurnalistike/novinarstva

Predstavnici RAK-a smatraju da je značajna činjenica to što je oblast elektronskih medija regulisana Zakonom o komunikacijama, te podzakonskim aktima koji proizilaze iz ovog zakona. U pitanju su dva kodeksa koji se tiču komercijalnih komunikacija, ali i audio i vizuelnih usluga, posebno što je televizija najčešće slušan i gledan medij. Spomenuti kodeksi su u potpunosti usklađeni sa evropskom direktivom o pružanju medijskih i audio-vizuelnih usluga. Isti smatraju da je problem što RAK nema dovoljno tehničkih i ljudskih resursa da obavlja monitoring, odnosno RAK nema saznanja ili uvid kada na nekoj radio ili televizijskoj stanici u BiH dođe do povrede privatnosti djece, već se radi po pritužbama/prijavama. Svjesni su toga da građani nisu upoznati sa ovlaštenjima i nadležnostima RAK-a, odnosno ne znaju da postoji agencija ili ne znaju čime se bavi.

Predstavnici RAK-a smatraju da veliki problem postoji u regulisanju online medija. Naime, za iste ne postoji jedinstven registar. Određeni sajt uopće ne mora biti registriran na području BiH da bi objavljivao ili pak prenosio vijesti sa prostora BiH. Načelno, vijesti koje se objavljuju online, može svako da komentariše. Osim toga, postoji i velika mogućnost zloupotreba u smislu kojima se hakeri itekako služe, a odnose se na korištenje tuđih IP adresa.

Iz Vijeća za štampu smatraju da su online mediji ti koji imaju obavezu da zajedno sa policijom, tužilaštvom i sudovima rade na otkrivanju identiteta osoba koje u svojim komentarima šire govor mržnje.

Profesori su istaknuli da je novinarstvo u BiH slobodna profesija kojom se može baviti svako, ali da i među novinarima postoje velike razlike i da se pravi selekcija, posebno između novinara u javnom i privatnom sektoru. Također, nije isto kada se radi o novinaru nekog malog medija u nekom malom mjestu u BiH ili je riječ o novinaru javnog servisa u Sarajevu ili Banjaluci. Smatraju da mora postojati spremnost samih medija da se uradi nešto po ovom pitanju. Ukoliko određeni medij teži senzacionalizmu, medij će raditi i neće poštovati preporuku koju dobije od nadležnih ili nadležnih institucija. Sasvim je očigledno da privatni medij ima svoju ciljnu grupu prema kojoj i kreira svoju uređivačku politiku. Trebalo bi unaprijediti saradnju između institucija.

Učesnici radnog sastanka su se složili da bi same medijske kuće trebale vršiti stalnu i dodatnu edukaciju svojih zaposlenih, jer su mišljenja da novinari prave određene propuste iz neznanja. Npr. krijući identitet djeteta (ime i prezime), objavljivanjem određenih informacija posredno otkrivaju o kome se zapravo radi. Također, poneki od njih bave se pojedinačnim slučajevima, a ne samim problemima uopće. U želji da se animira javnost ukazujući na određene pošasti u društvu ustvari se čine određeni propusti, a posljedice po dijete su teške. Istaknut je i niz situacija, kada sami roditelji koji imaju egzistencijalnih ili drugih problema pozivaju medije, iznose priču, pritom se nadajući da će kod gledalaca izazvati osudu nadležnih organa, a kod nadležnih organa postići rješenje svojih problema ili određeni vid male materijalne koristi, što svakako predstavlja kratkoročno rješenje. Pri tome, ne brinu o pravima svoje djece, npr. hoće li dijete doživjeti izrugivanje i ismijavanje od svojih vršnjaka u školi, zbog toga što je siromašno i slično.

Mišljenje učesnika radnog sastanka je da bi država morala promijeniti status Vijeća za štampu u BiH. Vijeće za štampu je nevladina organizacija, a upravo ono što je RAK za elektronske medije, to bi trebalo da bude Vijeće za štampu za sve printane i online medije (državni mehanizam sa mogućnošću sankcionisanja štampanih i online medija). Također, u BiH ne postoji okvirni zakon koji bi načelno

regulisao informisanje, tako npr. Republika Srpska ima zakon o informisanju, a u Federaciji BiH takav zakon postoji samo u Tuzlanskom kantonu, a za Zeničko-dobojski kanton učesnici nisu bili sigurni da li je donesen. Također, neki od učesnika iznijeli su stavove da bi trebao postojati kontrolni organ svih medija na nivou BiH, sa napomenom da su ranije postojali ombudsmeni za medije, ali da više ne postoje.

Kada je u pitanju samo obrazovanje budućih novinara, profesori su jedinstveni u stavu da je ova oblast itekako pokrivena u smislu da svi fakulteti žurnalistike/novinarstva sa područja BiH u okviru nastavnog plana i programa imaju kao obavezne predmete koji izučavaju kako i pod kojima uvjetima pravilno izvještavati o određenoj problematici.

"Studenti Sveučilišta u Mostaru izučavaju nastavni predmet - ljudska prava u okviru kojeg se upoznaju sa ovom problematikom, zatim – mediji i odgoj."

"Na Palama i u Banjaluci imamo nastavni predmet – pravna regulacija medija, tako da je ta oblast pokrivena formalno, studenti dobijaju određena saznanja iz ove oblasti, samo je pitanje koliko će oni od toga u svom radu primjenjivati i toga se pridržavati."

"Mnogo je veći problem što ne postoji konkretna pravna regulativa koja bi uredila samu ovu oblast. Napomenuo bih UNICEF-ove Smjernice za izvještavanje o djeci."

Predstavnik Vijeća za štampu u BiH istaknuo je niz problema sa kojima se susreću u svakodnevnom radu i aktivnostima. Naime, Vijeće se finansira iz projekata koje rade, imaju četiri zaposlene osobe i u statusu su NVO-a. Po prijemu žalbe i utvrđivanja povrede od medija se traži objavljivanje demanta u roku koji im je ostavljen. Prema riječima predstavnika Vijeća, svake godine povećava se broj žalbi i uglavnom se odnose na govor mržnje.

Zabrinutosti Ombudsmena

Sloboda medija je ključni uvjet za razvoj demokratskog društva koje štiti i poštuje osnovna ljudska prava. Iz Izvještaja u sjeni za Bosnu i Hercegovinu Vijeća za štampu BiH³ proizlazi da je razvoj društva sa visokim demokratskim standardima obaveza svih zemalja koje su članice Vijeća Evrope. Radi mogućnosti analize slobode medija, Parlamentarna skupština Vijeća Evrope je usvojila indikatore na osnovu kojih je moguće procijeniti slobodu medija u zemljama članicama.⁴ Prema navodima Vijeća za štampu, vlasti u BiH nisu pokazale (od općinskog do državnog nivoa) nikakav interes za Indikatore,⁵ niti za procjenu njihove primjene u zemlji, niti za ocjenu institucionalne spremnosti za zaštitu slobode izražavanja i osnovnih ljudskih prava novinara i medijskih radnika. Medijsko tržište u BiH je fragmentisano i prezasićeno, jer, prema Izvještaju u sjeni za BiH, u Bosni i Hercegovini izlazi 9 dnevnih novina, djeluje 6 novinskih agencija, isto toliko profesionalnih udruženja novinara, postoji kompleksan javni servis, kada su u pitanju elektronski mediji itd.

³ Udruženje novinara BiH i Vijeće za štampu, uz podršku organizacije Civil Rights Defenders, 2010. godine, prihvatili su se izrade prvog Izvještaja u sjeni, na osnovu dubinske i stručne analize primjenom predloženih Indikatora Vijeća Evrope

⁴ Po usvajanju Indikatora za procjenu medijskih sloboda, evropski parlamentarci su prihvatili i poseban dokument, pod nazivom Preporuka 1848, pozivajući se na Rezoluciju 1636/2008, kojim su obavezali vlade zemalja članica da same procijene medijske slobode u svojim zemljama, na osnovu preporučenih Indikatora (usvojeni 2008),

⁵ Indikatori za procjenu medijskih sloboda u zemljama članicama Vijeća Evrope

Rukovodeći se prethodno spomenutim izvještajem, Ombudsmeni izražavaju zabrinutost, zbog ocjene Vijeća za štampu, da su uvjeti za rad novinara vrlo teški i nepovoljni, da su plate novinara neredovne i male, da imaju često nedefinisani radni status.

Jedan od indikatora za procjenu medijskih sloboda u zemljama članicama Vijeća Evrope (Rezolucija 1636/2008) jeste da medijske kuće moraju imati uređivačku nezavisnost od vlasnika medija, npr. kroz dogovor sa vlasnicima medija o kodeksima ponašanja, radi postizanja uređivačke nezavisnosti, da bi se osiguralo da se vlasnici medija ne upliću u dnevni uređivački rad niti im je dozvoljeno kompromitovati nepristrasno novinarstvo. Također, javni elektronski mediji moraju u svom dnevnom upravljanju i uređivačkom poslu biti zaštićeni od političkog uplitanja.

Evidentna je razlika u mišljenju i stavovima predstavnika nevladinih organizacija, koji su učestvovali i pomogli izradi izvještaja/analize Ombudsmena, sa jedne strane, i predstavnika akademske zajednice koji su direktno uključeni u obrazovni proces samih novinara. Naime, predstavnici nevladinog sektora smatraju da je problem u samom obrazovnom sistemu, jer novinari nisu dovoljno educirani i osjetljivi u izvještavanju o djeci i u vezi sa djecom. Predstavnici akademske zajednice smatraju da problem ne leži u obrazovnom sistemu, jer isti svoje studente kroz svoje pojedine predmete itekako upoznaju s pravilima novinarske etike. Po njima, jedini problem u čitavoj priči jeste to što je novinarstvo u BiH slobodna profesija kojom može da se bavi svako.

Ombudsmeni smatraju da unapređenje stanja u oblasti zaštite prava djece na privatnost, ukoliko su narušena od medija, uopće ne podrazumijeva bilo kakva dodatna finansijska sredstva države. Naime, organi i mehanizmi zaštite postoje, kao i zadovoljavajući pravni/normativni okvir, ali je potrebno raditi na njegovom unapređenju, te osigurati primjenu zakonskih propisa i obavljanje novinarske profesije u skladu sa pravilima struke, a pri tome u slučajevima izvještavanja o djeci ili u vezi sa djecom, niti u jednom, ne zaboraviti posljedice istog izvještavanja i objavljivanja po život i razvoj djeteta.

VII PREPORUKE

7.1. Preporuke medijima

Analizirajući problematiku izvještaja, a koja se odnosi na unapređenje stanja u oblasti zaštite prava djece na privatnost kada je ona narušena od medija u BiH, došlo se do određenih zaključaka, te se u skladu s tim ombudsmeni nadležnima obraćaju sa odgovarajućim preporukama kako da se stanje u ovoj oblasti popravi.

Ombudsmeni su itekako svjesni činjenice da su upravo mediji ti koji učestvuju u stvaranju predstave o određenim pojavama u društvu. Samim tim, njima se nameće i profesionalna i moralna obaveza da svoje izvještavanje obavljaju na način na koji ih obavezuju kako sami zakoni, tako i odgovarajući strukovni kodeksi. Ombudsmeni koriste priliku da novinarima još jednom ukažu na neophodnost izbjegavanja senzacionalizma prilikom izvještavanja o djeci, prvenstveno uvažavajući njihovu ranjivost i posljedice koje iz takvog načina izvještavanja dodatno mogu nastati po cjelokupan psihofizički razvoj djeteta.

Također, Ombudsmeni pozivaju medijske kuće da svoje zaposlene stalno i dodatno educiraju po specijalizovanim oblastima po kojima izvještavaju.

Ombudsmeni u ime djece žele samim medijima ukazati na neophodnost poštovanja prava djece na privatnost i poštovanje dostojanstva djeteta žrtve bilo koje vrste nasilja. Obaveza svih nas je da djecu štitimo od potencijalno štetnih medijskih sadržaja i da ih zaštitimo od iskorištavanja za potrebe različitih vrsta oglašavanja, te da medijski prostor ispunimo pozitivnim sadržajima za djecu i o djeci.

Prilikom izvještavanja o djeci u slučaju negativne slike – BAVITI SE POJAVOM A NE POJEDINAČNIM SLUČAJEM, TE DIJETE UVIJEK TRETIRATI KAO ŽRTVU.

Prilikom izvještavanja o seksualno zlostavljanoj djeci – NIKADA NE NAVODITI DETALJAN OPIS ZLOSTAVLJANJA (biti pažljiv u odabiru podataka, činjenica i detalja koji će se objaviti).

Prilikom izvještavanja o maloljetnim počiniocima krivičnih djela i prekršaja – ZAŠTITITI PRIVATNOST DJETETA TOKOM CIJELOG POSTUPKA.

U svakom konkretnom slučaju, koji se odnosi na izvještavanje o djeci, naročito o djeci žrtvama seksualnog zlostavljanja – NE OBJAVLJIVATI DEMANTE DA BI SE IZBJEGLA DODATNA TRAUMATIZACIJA DJETETA.

7.2. Preporuka Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine i Vijeću ministara Bosne i Hercegovine

Da u okviru svojih nadležnosti i ovlaštenja ispitaju i razmotre mogućnost donošenja i usvajanja okvirnog zakona o medijima da bi se zakonski regulisala oblast štampanih i online medija u Bosni i Hercegovini.

Da se s obzirom na neophodnost ispita i razmotri mogućnost da Vijeće za štampu u BiH iz nevladine organizacije preraste u državni mehanizam kontrole štampanih i online medija, kao što je to Regulatorna agencija za komunikacije BiH u oblasti elektronskih medija.

ANEKS

Konvencija UN o pravima djeteta⁶

Član 13.

1. Dijete će imati slobodu izražavanja, i to pravo uključuje slobodu da traži, prima i daje informacije i ideje svih vrsta, bez obzira na granice, bilo usmeno ili pismeno, u štampi, u obliku umjetnosti ili preko bilo kojeg drugog medija po dječijem izboru.
2. Izražavanje ovog prava može biti podložno izvjesnim ograničenjima, ali ona moraju biti samo predviđena zakonom i neophodna:
 - (a) Za poštovanje prava ili ugleda drugih, ili
 - (b) Za zaštitu nacionalne sigurnosti ili javnog reda (ordre public), ili javnog zdravlja ili morala.

Član 16.

Nijedno dijete neće biti podvrgnuto proizvoljnom ili nezakonitom uplitanju u njegov privatni život, porodicu, dom ili dopisivanje, niti nezakonitim napadima na njegovu čast i ugled.

Član 17.

Države-potpisnice priznaju značajnu funkciju masovnih medija i jamčit će djetetu pristup informacijama i materijalima iz različitih domaćih i međunarodnih izvora, naročito onih koji imaju za cilj unapređenje djetetove društvene, duhovne i moralne dobrobiti i fizičkog i mentalnog zdravlja. U tom cilju države-potpisnice će:

- (a) Podržavati masovne medije u širenju informacija i materijala koji donose djetetu društvenu i kulturnu korist i u duhu člana 29.
- (b) Podržavati međunarodnu saradnju u proizvodnji, razmjeni i širenju takvih informacija i materijala iz različitih kulturnih, nacionalnih i međunarodnih izvora;
- (c) Podržavati proizvodnju i distribuciju dječijih knjiga;
- (d) Podržavati masovne medije da posvete posebnu pažnju lingvističkim potrebama djeteta koje pripada manjinskoj grupi ili koje je autohtono;
- (e) Podržavati razvoj odgovarajućih smjernica za zaštitu djeteta od informacija ili materijala koji štetno djeluju na njegovu dobrobit, imajući na umu odredbe članova 13. i 18.

Član 40. stav 2b VII

1. Države-potpisnice priznaju pravo svakog djeteta koje je navodno prekršilo, ili je optuženo za kršenje krivičnog zakona, da se prema njemu postupa na način u skladu sa unapređenjem djetetovog osjećanja dostojanstva i vrijednosti, koji osnažuje dječije poštovanje prema

⁶ Usvojena na Generalnoj skupštini UN, 20. novembra 1989.

ljudskim pravima i osnovnim slobodama drugih, i koji uzima u obzir dječiju starost i poželjnost dječije reintegracije, kao i dječije preuzimanje konstruktivne uloge u društvu.

2. U tome cilju, i imajući na umu poštovanje relevantnih odredbi međunarodnih instrumenata, države-potpisnice će posebno osigurati da:
 - (a) Nijedno dijete neće biti osumnjičeno, optuženo ili ocijenjeno kao prekršilac krivičnog zakona zbog činova ili propusta koji nisu bili zabranjeni nacionalnim ili međunarodnim zakonom u vrijeme kad su bili počinjeni;
 - (b) Svako dijete koje je osumnjičeno ili optuženo da je prekršilo krivični zakon imat će u najmanju ruku sljedeće garancije:

...

- (VII) Da će njegov privatni život biti poštovan u svim dijelovima postupka.

Ustav Federacije BiH⁷

III PODJELA NADLEŽNOSTI IZMEĐU FEDERALNE I KANTONALNE VLASTI

Član 1.

U isključivoj nadležnosti Federacije su:

- a) vođenje vanjskih poslova;
- b) organizovanje i vođenje odbrane Federacije i zaštita njenih granica, uključujući ustanovljene zajedničke komande armijskih snaga Federacije, nadzor nad vojnom proizvodnjom i zaključivanje vojnih sporazuma;
- c) državljanstvo;
- d) utvrđivanje ekonomske politike, uključujući planiranje i obnovu i politiku korištenja zemljišta na federalnom nivou;
- e) uređivanje trgovine, uključujući carine, međunarodnu trgovinu i finansije, trgovinu unutar Federacije, prava industrijskog vlasništva, standardizaciju proizvoda, papire od vrijednosti i komunikacije;
- f) uređivanje finansija i finansijskih institucija, uključujući uspostavljanje i kontrolu monete Federacije, utvrđivanje monetarne i fiskalne politike, i osnivanje centralne banke;
- g) suzbijanje međunarodnog i međukantonalnog kriminala, posebno terorizma, neovlaštene trgovine drogom i organiziranog kriminala kao i saradnja sa Interpolom;
- h) dodjela elektronskih frekvencija za radio, televiziju i za ostale potrebe;
- i) utvrđivanje energetske politike, uključujući raspodjelu između kantona i osiguranje i održavanje potrebne infrastrukture; i
- j) finansiranje djelatnosti federalnih vlasti i ustanova i institucija koje federalne vlasti osnivaju oporezivanjem, zaduživanjem ili na druge načine.

Član 3.

- (1) U skladu sa potrebama, nadležnosti iz člana III 2. mogu biti ostvarene zajednički ili odvojeno, ili od kantona koordinisano od federalne vlasti.
- (2) U pogledu ovih nadležnosti kantoni i federalna vlast dogovaraju se na trajnoj osnovi.

⁷ Usvojen na sjednici Ustavotvorne skupštine 30. 03. 1994. godine

- (3) U vršenju ovih nadležnosti, kada se radi o zakonima i drugim propisima koji su obavezujući na području cijele Federacije, u skladu sa ovim ustavom i odlukama Parlamenta Federacije, federalna vlast će postupiti uzimajući u obzir kantonalne nadležnosti, različite situacije u pojedinim kantonima i potrebu za fleksibilnošću u provođenju. Federalna vlast ima pravo da utvrđuje politiku i donosi zakone koji se tiču svake od ovih nadležnosti.
- (4) U vršenju ovih nadležnosti, u skladu sa ovim ustavom i svojim kantonalnim ustavom, kantoni će se obraćati međukantonalnom vijeću za koordinaciju rješavanja međukantonalnih pitanja i za dosljedno rješavanje pitanja koja se tiču interesa van njihovih kantonalnih granica, te će provoditi odluke, učestvovati u odlučivanju, i, kad je potrebno, predlagati odluke u zakonodavnim tijelima. Kantoni imaju pravo da utvrđuju politiku i provode zakone koji se tiču svake od ovih nadležnosti.

Član 4.

Kantoni imaju sve nadležnosti koje nisu izričito povjerene federalnoj vlasti. Posebno su nadležni za:

- a) uspostavljanje i nadziranje policijskih snaga koje će imati jedinstvene federalne uniforme sa kantonalnim oznakama,
- b) utvrđivanje obrazovne politike, uključujući donošenje propisa o obrazovanju i osiguranje obrazovanja;
- c) utvrđivanje i provođenje kulturne politike;
- d) utvrđivanje stambene politike, uključujući donošenje propisa koji se tiču uređivanja i izgradnje stambenih objekata;
- e) utvrđivanje politike koja se tiče regulisanja i osiguranja javnih službi;
- f) donošenje propisa o korištenju lokalnog zemljišta, uključujući zoniranje;
- g) donošenje propisa o unapređenju lokalnog poslovanja i dobrotvornih aktivnosti;
- h) donošenje propisa o lokalnim postrojenjima za proizvodnju energije i osiguranje njihove dostupnosti;
- i) utvrđivanje politike u vezi sa osiguranjem radija i televizije, uključujući donošenje propisa o osiguranju njihovog rada i izgradnji;
- j) provođenje socijalne politike i uspostavljanje službi socijalne zaštite;
- k) stvaranje i primjenu politike kantonalnog turizma, razvoj turističkih resursa;
- l) finansiranje djelatnosti kantonalne vlasti ili njenih agencija oporezivanjem, zaduživanjem ili drugim sredstvima.

Zakon o komunikacijama Bosne i Hercegovine⁸

Član 1.

1. Ovim zakonom se reguliše oblast komunikacija u Bosni i Hercegovini i uspostavljanje i rad Regulatorne agencije za komunikacije Bosne i Hercegovine u skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine, koji predviđa uspostavljanje i funkcionisanje zajedničkih i međunarodnih komunikacijskih sredstava.
2. Komunikacije uključuju telekomunikacije, radio, emitiranje (uključujući kablovsku televiziju) i usluge i sredstva koja su s tim u vezi.

⁸ Službeni list BIH, broj 31/03, 75/06 i 32/10

3. Ovaj zakon se ne odnosi na telekomunikacijsku opremu instaliranu i u upotrebi isključivo za potrebe javne sigurnosti i odbrane i Regulatorne agencije za komunikacije. Međutim, frekvencije koje takva oprema koristi dogovaraju se s Regulatornom agencijom za komunikacije.

Član 3.

1. U svrhu provođenja ustavnih odredaba u oblasti komunikacija, Vijeće ministara je mjerodavno za kreiranje politike, a Agencija je mjerodavna za regulisanje oblasti komunikacija.
2. Vijeće ministara nadležno je za:
 - a) izradu i usvajanje politike u skladu sa postojećim zakonima; i
 - b) određivanje zastupanja Bosne i Hercegovine na međunarodnim forumima u oblasti komunikacija.
3. Agencija je nadležna za:
 - a) regulisanje emitterskih i javnih telekomunikacijskih mreža i usluga, uključujući izdavanje dozvola, utvrđivanje cijena, međupovezivanje i definisanje osnovnih uvjeta za osiguranje zajedničkih i međunarodnih komunikacijskih sredstava; i
 - b) planiranje, koordiniranje, namjenu i dodjelu radiofrekvencijskog spektra,
4. Vijeće ministara i Agencija, u skladu sa pojedinačnim nadležnostima, definisanim ovim zakonom, poduzimaju sve razumne mjere za ostvarenje sljedećih ciljeva:
 - a) promoviranje pravične konkurencije u svrhu ostvarivanja maksimalne dobiti za korisnike u smislu izbora, cijene i kvaliteta;
 - b) da ne postoji ugrožavanje ili ograničenje konkurencije u sektoru komunikacija u skladu sa sektorskim politikama Vijeća ministara;
 - c) podsticanje efikasnog investiranja u infrastrukturu i promoviranje inovacija;
 - d) zaštita autorskih prava i drugih prava na intelektualnu svojinu, kao i ličnih podataka i privatnosti
 - e) osiguranje efikasnog korištenja i efikasnog upravljanja resursima radiofrekvencija i brojeva u skladu sa propisima iz oblasti radiokomunikacija i drugim preporukama Međunarodne unije za telekomunikacije, i drugim međunarodnim sporazumima čiji je potpisnik Bosna i Hercegovina

Član 4.

1. Regulatorna načela emitiranja obuhvaćaju:
 - a) zaštitu slobode izražavanja i raznolikosti mišljenja poštujući općeprihvaćene norme ponašanja, nediskriminacije, pravičnosti, tačnosti i nepristranosti;
 - b) razvoj profesionalnih i održivih komercijalnih i javnih emitera u namjeri da se uspostavi odgovarajuća ravnoteža između njih;
 - c) odvojenost emitera od političke kontrole i manipulacije, u svrhu jačanja demokratskih principa i uspostavljanja tržišne ekonomije;
 - d) dozvole se dodjeljuju na osnovu procedura kojim se osiguravaju odgovarajuće profesionalne norme programskih sadržaja, tehničkog rada i finansiranje;
 - e) oglašavanje putem emitera uređuje se u skladu sa najboljom evropskom praksom.
2. Regulatorna načela telekomunikacija obuhvataju:
 - a) pristup javnim telekomunikacijskim uslugama za sve korisnike, na transparentnoj, objektivnoj i nediskriminacionoj osnovi, koje operater telekomunikacija može osigurati uz razumnu dobit;
 - b) svaki korisnik telekomunikacijskih usluga putem te usluge ima neograničen pristup svakom drugom takvom korisniku;

- c) zaštićeni su interesi svih korisnika telekomunikacijskih usluga, u smislu dostupnosti tih usluga, njihovog kvaliteta i cijena;
- d) nivo kvaliteta u pružanju telekomunikacijskih usluga i telekomunikacijske opreme će, što je prije moguće, biti kompatibilan sa općeprihvaćenim normama u Evropskoj uniji;
- e) cijene telekomunikacijskih usluga su transparentne i nediskriminacijske;
- f) pod uvjetom da ispunjavaju svoje obaveze u pružanju telekomunikacijskih usluga, operaterima telekomunikacija dozvoljeno je djelovanje na normalnim, komercijalnim linijama;
- g) u skladu sa sektorskim politikama Vijeća ministara, podstiče se otvoren pristup pružanju telekomunikacijskih usluga.

Funkcionisanje i održavanje telekomunikacijskih usluga

Član 8. stav 4.

- 4. Agencija može donijeti pravilo kojim utvrđuje uvjete, standarde kvaliteta, rokove i procedure za pružanje telekomunikacijskih usluga.

IX Regulatorna agencija za komunikacije

Član 36. stav 1.

- 1. Agencija je funkcionalno nezavisna i neprofitna institucija sa statusom pravnog lica prema zakonima Bosne i Hercegovine. Agencija obavlja svoje dužnosti u skladu sa ciljevima i regulatornim principima, koji su navedeni u čl. 3. i 4. ovog zakona, kao i u skladu sa sektorskim politikama Vijeća ministara. U obavljanju svojih dužnosti, Agencija djeluje u skladu sa principima objektivnosti, transparentnosti i nediskriminacije. Članovi tijela Agencije, njeni zvaničnici i osoblje djeluju u interesu Bosne i Hercegovine i njenih građana u cjelini.

Dužnosti Agencije

Član 37. stav 1. tačka a

- 1) U skladu sa odredbama ovog zakona, dužnosti Agencije su:
 - a) proglašavanje pravila u oblasti emitiranja i telekomunikacija i osiguranje njihovog poštovanja...

Član 45.

Bez obzira na nadležnost redovnih sudova, korisnici ili zainteresovane strane mogu Agenciji dostavljati pritužbe, naročito one koje se odnose na kvalitet usluga, a koje nisu na zadovoljavajući način riješene sa operaterom telekomunikacija. Agencija nastoji da riješi pritužbe u razumnom roku. Sve zainteresovane strane saraduju u ovom postupku, te podnose Agenciji sve podatke i dokumentaciju neophodnu za procjenu situacije. Agencija može precizirati vrste pritužbi koje će rješavati i metod koji će koristiti.

Član 46.

1. U cilju osiguranja poštovanja kodeksa rada i pravila, Agencija ima izvršna ovlaštenja u skladu sa evropskom regulatornom praksom.
2. U slučaju da neka telekomunikacijska ili emitera mreža radi bez dozvole ili pruža usluge bez dozvole, Agencija je ovlaštena da poduzme sve potrebne korake u cilju obustave takvog rada.
3. Agencija je ovlaštena da primjenjuje izvršne mjere srazmjerno prekršajima kako slijedi:
 - a) usmena ili pismena upozorenja;
 - b) inspekcijski pregled sredstava za koje je izdata dozvola;
 - c) konkretan zahtjev za poduzimanje određene radnje ili obustavu, koji se mora ispoštovati u okviru zadanog roka;
 - d) iznos određene novčane kazne ne smije biti veći od 150.000 KM u slučaju namjerne povrede ili povrede iz nehata pojedinih odredbi zakona ili uvjeta koji se navode u izdatoj dozvoli ili kodeksima rada i pravilima Agencije. Iznos izrečene novčane kazne srazmjeran je težini prekršaja i, tamo gdje je primjenjivo, bruto finansijskom prihodu ostvarenom na osnovu prekršaja. U slučaju da se povrede ponove, izrečena novčana kazna ne smije biti veća od 300.000 KM. Agencija izrađuje pregled povreda i odgovarajućih kazni, koji usvaja Vijeće ministara;
 - e) nalog za obustavu emitiranja ili pružanja javnih telekomunikacijskih usluga na period ne duži od tri mjeseca;
 - f) oduzimanje dozvole.
4. Na zahtjev Agencije, sve institucije za provođenje zakona u Bosni i Hercegovini pružaju pomoć u izvršenju odluka Agencije.

Član 47.

1. Pri odlučivanju o žalbama protiv odluka generalnog direktora, Vijeće Agencije radi prema Zakonu o upravnom postupku Bosne i Hercegovine i u cijelosti preispituje odluke protiv kojih je podnesena žalba.
2. Žalba protiv odluke generalnog direktora ne odlaže izvršenje.
3. Odluke Vijeća Agencije konačne su i obavezujuće u upravnom postupku. Sudsko preispitivanje odluke može se pokrenuti pred Sudom Bosne i Hercegovine.

Zakon o javnom informisanju RS⁹, prečišćeni tekst

Član 1.

Javno informisanje je slobodno.

Sva pravna i fizička lica imaju pravo da se bave javnim informisanjem.

Član 5.

Javna glasila ne podliježu cenzuri.

Javna glasila dužna su da istinito, objektivno i pravovremeno obavještavaju javnost.

⁹ Službeni glasnik Republike Srpske, broj 97/10

Član 27.

Javno glasilo je dužno da objavi odgovor na objavljenu informaciju pod čim se podrazumijeva svaki objavljeni sadržaj ukoliko se njime dopunjuju činjenice i podaci u pogledu istinitosti i potpunosti. Odgovor po obimu ne smije biti duži od objavljene informacije. Nije dozvoljeno da se u istom broju lista, odnosno istoj emisiji objavljuje komentar odgovora.

Član 28.

Javno glasilo dužno je da objavi ispravku objavljene neistinite i uvredljive informacije kojom je povrijeđeno nečije pravo, ugled i interes.

Ispravka se mora objaviti bez izmjene i dopuna i to na istoj strani štampe, odnosno u istoj radio i TV emisiji u kojima je bila i objavljena informacija iz stava 1. ovog člana, na koju se ispravka odnosi i to u prvom a najkasnije u drugom narednom broju štampe odnosno prvoj a najkasnije u drugoj narednoj emisiji radio i televizijskog programa po prijemu ispravke.

Nije dozvoljeno da se istovremeno objavljuje komentar ispravke na objavljenu informaciju.

VI Odgovornosti u javnom informisanju

Član 31.

Osnivač je odgovoran za programsku koncepciju javnog glasila i za osiguranje uvjeta da se ona dosljedno ostvaruje.

Glavni i odgovorni urednik odgovoran je za programsku orijentaciju i uređivačku politiku javnog glasila koja ne smije biti usmjerena na nasilno rušenje Ustavom utvrđenog poretka, narušavanje teritorijalne cjelovitosti i nezavisnosti Republike, kršenje Ustavom garantovanih prava sloboda čovjeka i građanina, na izazivanje i podsticanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje i netrpeljivosti.

Glavni i odgovorni urednik odgovoran je za svaku informaciju objavljenu u javnom glasilu osim ako je informacija objavljena na zahtjev nadležnog državnog organa u smislu člana 26. ovog zakona.

Ako javno glasilo ima više odgovornih urednika, oni odgovaraju za informacije u dijelu javnog glasila koje uređuju.

Za istinitost datih odnosno objavljenih informacija odgovorna je osoba koja daje informaciju odnosno autor.

Član 32.

U obavljanju djelatnosti novinari su dužni da se pridržavaju zakona i novinarske etike (kodeks novinara).

Prava i obaveze novinara u obavljanju poslova javnog informisanja uređuju se osnivačkim aktom i statutom izdavača.

Član 34.

Ukoliko glavni i odgovorni urednik znatno izmijeni smisao teksta koji je novinar predao na objavljivanje, naophodan je pristanak novinara da se takav tekst objavi pod njegovim imenom.

Član 35. stav 2.

Ako javno glasilo objavi neistinitu informaciju kojom se narušava ugled, ili interes pravnog ili fizičkog lica na koga se informacija odnosi ili kojom se vrijeđa čast ili integritet pojedinca, iznose ili prenose neistinito navodi o njegovom životu, znanju, sposobnostima, ili na drugi način vrijeđa

njegovo dostojanstvo, zainteresovano pravno ili fizičko lice ima pravo na tužbu nadležnom sudu za naknadu štete protiv osnivača, izdavača, glavnog i odgovornog urednika i autora informacije.

Zakon o Javnom servisu Radio-televizije FBiH¹⁰

Član 38.

Programski principi

- (1) Program RTVFBiH služi interesu javnosti i mora biti u skladu sa profesionalnim standardima i propisima i pravilima Regulatorne agencije. RTVFBiH je dužna osigurati raznovrstan i izbalansiran radijski i televizijski program, koji ispunjava visoke etičke standarde i standarde kvaliteta, poštovanje ljudskog života, dostojanstva i fizičkog integriteta ličnosti i promoviranje demokratskih sloboda, društvene pravde i međunarodnog razumijevanja i mira.
- (2) RTVFBiH pripremat će, proizvoditi i emitirati: informativni program, obrazovni program, programe iz kulture, sportski, zabavni, dokumentarni, dramski program, igrani, dječiji program i ostale programe.
- (3) Program RTVFBiH uključuje informacije, kulturu, obrazovanje, zabavu i sport.
- (4) Program RTVFBiH će uvažavati nacionalne, regionalne, tradicijske, vjerske, kulturne, jezičke i druge karakteristike konstitutivnih naroda i svih građana Bosne i Hercegovine. Program RTVFBiH također će afirmisati kulturne i druge potrebe nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini.
- (5) Program RTVFBiH uvažavat će ustavna prava građana, konstitutivnih naroda i ostalih i bit će uređivani ravnopravno na sva tri službena jezika i oba pisma.
- (6) U proizvodnji vlastitog programa i programa u koprodukciji RTVFBiH će osigurati ravnopravnu zastupljenost sadržaja koji odgovaraju tradiciji i baštini sva tri naroda i adekvatnu zastupljenost ostalih.
- (7) RTVFBiH će proizvoditi i uređivati programe u skladu sa najvišim profesionalnim kriterijima, uz poštovanje umjetničkih i stvaralačkih sloboda, nezavisno od stajališta državnih organa, političkih stranaka i drugih interesnih grupa.
- (8) RTVFBiH ima pravo, u skladu sa svojim uređivačkim smjernicama, da prenosi sjednice ili dijelove sjednica Parlamenta Federacije, a obavezno dijelove sjednica za koje Kolegij nekog od domova Parlamenta Federacije procijeni da treba prenositi. RTVFBiH ima obavezu da informiše javnost o parlamentarnim aktivnostima, putem parlamentarnih hronika, najkasnije tri do pet dana od dana održavanja sjednice Parlamenta Federacije, i u terminima koji se uklapaju u programsku shemu RTVFBiH. U tu svrhu RTVFBiH ima slobodan pristup sjednicama Parlamenta Federacije.
- (9) RTVFBiH dužna je da predstavi Parlamentu Federacije i javnosti svoje godišnje planove programa i izvještaje o realizaciji tih planova. Svaka osoba ima pravo predati RTVFBiH prigovore i prijedloge koji se odnose na njen program.
- (10) Jednom godišnje RTVFBiH će Parlamentu Federacije dostaviti izvještaj o svojim aktivnostima, uključujući i finansijski izvještaj, zajedno sa izvještajem o reviziji finansijskog poslovanja.

¹⁰ "Službene novine FBiH" 48/08

Član 39.

Ostvarivanje programskih principa

- (1) U ostvarivanju osnovnih programskih principa RTVFBiH će naročito:
 - a) istinito, cjelovito, nepristrasno i pravovremeno informisati javnost o političkim, ekonomskim, obrazovnim, naučnim, religijskim, kulturnim, sportskim i drugim događajima u zemlji i svijetu;
 - b) osigurati otvorenu i slobodnu raspravu o pitanjima od javnog interesa vodeći računa o zastupljenosti svih interesa i ukusa;
 - c) poštovati i podsticati pluralizam političkih, religijskih i drugih ideja;
 - d) sva politička, ekonomska, obrazovna, naučna, religijska, kulturna i druga pitanja tretirati nepristrasno omogućavajući ravnopravno sučeljavanje različitih stajališta sa ciljem jačanja demokratskog duha, međusobnog razumijevanja i tolerancije;
 - e) njegovati i razvijati sve oblike stvaralaštva koji doprinose razvoju kulture, umjetnosti i zabave;
 - f) doprinositi poštovanju i promociji osnovnih ljudskih prava i sloboda, demokratskih vrijednosti i institucija, te unapređenju kulture javnog dijaloga;
 - g) poštovati privatnost, dostojanstvo, ugled i čast čovjeka i osnovna prava drugih, a posebno djece i omladine.
- (2) RTVFBiH dužna je da prilagodi praćenje informativnog, kulturnog, obrazovnog i zabavnog programa potrebama osoba oštećenog sluha i drugih osoba sa posebnim potrebama.
- (3) RTVFBiH će poštovati programski kodeks sistema javnog emitiranja u Bosni i Hercegovini, kojim se uređuju osnovni principi uređivačke politike u skladu sa najvišim profesionalnim kriterijima.
- (4) Vijesti moraju biti nepristrasne, nezavisne i tačne. Prije objavljivanja, sa razumnom pažnjom, zavisno od okolnosti, mora se provjeriti sadržaj, porijeklo i istinitost informativnog materijala predviđenog za vijesti. Komentari moraju biti na jasan način odvojeni od vijesti.

Kodeks za štampu i online medije BiH¹¹

Cilj: postavljanje osnova sistema samouređivanja u štampi **moralno obavezujućeg** za novinare, urednike, vlasnike i izdavače novina i periodičnih izdanja

Opće odredbe:

1. štampani mediji će se pridržavati standarda ljudskih prava definisanih u međunarodnim i bosanskohercegovačkim aktima o ljudskim pravima
2. štampani mediji će razvijati svijest o ravnopravnosti spolova i poštovanju osobenosti kao integralnog dijela ljudskih prava

Ravnopravnost spolova i poštovanje osobenosti: izbjegavanje direktnih ili indirektnih komentara kojima ličnosti stavljaju u neravnopravan položaj ili ih diskriminiraju po osnovi spola, roda, spolnog identiteta, rodnog izražavanja ili seksualne orijentacije

Zaštita djece i maloljetnika:

1. novinari su **dužni krajnje obazrivo postupati**, poštujući **dobre običaje i Konvenciju UN o pravima djeteta** (rukovođenje principa najboljeg interesa djeteta)

¹¹ Usvojen od svih udruženja novinara u BiH na sjednici održanoj 29. 04. 1999. godine, februara 2005. godine, augusta 2006. godine, decembra 2006. godine, juna 2011. godine

2. **dužni** su zaštititi identitet djeteta u postupcima u kojima je isključena javnost
3. novinari **ne smiju** intervjuisati ni fotografisati djecu mlađu od 15 godina, sa pitanjima koja se odnose na porodicu djeteta, bez prisustva ili bez dozvole roditelja ili staratelja
4. **smiju** oprezno i sa odgovornošću identifikovati djecu mlađu od 15 godina, u slučajevima kada su žrtve krivičnih djela
5. **ne smiju** ni pod kakvim okolnostima identifikovati djecu mlađu od 15 godina koja su umiješana u kriminalne slučajeve kao svjedoci ili optuženi.

Kodeks o audio-vizuelnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija¹²

Član 18.

(Sadržaji pružalaca medijskih usluga namijenjeni maloljetnicima)

- (1) Konzumacija duhana i duhanskih proizvoda, alkohola i opojnih droga neće biti prikazivani u sadržajima prvenstveno namijenjenim maloljetnicima, osim ukoliko se takvim sadržajima ne ukazuje na njihovu štetnost.
- (2) Svi oblici nasilja ili opasnog ponašanja koje bi maloljetnici lako mogli oponašati neće biti prikazivani u sadržajima prvenstveno namijenjenim maloljetnicima, osim ukoliko se takvim sadržajima ne ukazuje na njihovu štetnost.

Član 19.

(Učešće maloljetnika u sadržajima pružalaca medijskih usluga)

- (1) Zabranjena je svaka zloupotreba maloljetnika u sadržajima pružalaca medijskih usluga.
- (2) Direktno učešće maloljetnika u sadržajima uvjetovano je davanjem prethodne saglasnosti za to od strane roditelja, staratelja ili drugih osoba zakonski odgovornih za maloljetnika.
- (3) Nagrade koje se dodjeljuju maloljetnicima moraju odgovarati njihovom uzrastu.
- (4) Direktno učešće maloljetnika u sadržajima ni na koji način im neće prouzrokovati uznemirenost ili strah, niti će im narušiti fizičku, psihičku i emotivnu dobrobit i dostojanstvo, nezavisno od toga da li je sam maloljetnik, ili njegov roditelj ili staratelj, dao saglasnost.
- (5) Pružaoci medijskih usluga neće od maloljetnika tražiti mišljenje vezano za privatna porodična pitanja, niti o temama koje mogu biti van domena njihovog rasuđivanja.
- (6) Zabranjeno je korištenje maloljetnika u političke svrhe.

Član 20.

(Izvještavanje o krivičnim djelima/postupcima u koje su umiješani maloljetnici)

- (1) Ne smiju se objavljivati ime i drugi podaci koji otkrivaju identitet maloljetnika umiješanih u krivične postupke, u svim fazama postupka.
- (2) Ne smiju se objavljivati informacije o toku krivičnog postupka prema maloljetniku, o odluci donesenoj u tom postupku, niti se smije vršiti audio ili video snimanje toka tog postupka.
- (3) Pravosnažna sudska odluka u postupku protiv maloljetnika ili mlađeg punoljetnika može se objaviti, ali bez navođenja njihovih ličnih podataka ili podataka na osnovu kojih se može utvrditi njihov identitet. Naprijed navedeno primijenit će se i ukoliko se radi o krivičnim djelima učinjenim na štetu maloljetnika, kao i u slučajevima kada su maloljetnici svjedoci.

¹² Službeni list BiH, broj 98/11

- (4) U slučajevima u kojima su primjenjive zakonske zabrane ili ograničenja otkrivanja identiteta maloljetnika, pružaoci medijskih usluga će naročito obratiti pažnju da ne objavljuju informacije koje bi mogle otkriti ili uputiti na trag koji bi mogao dovesti do identifikacije maloljetnika koji bi mogli biti uključeni kao žrtve, svjedoci, osumnjičeni ili na drugi način umiješani u istragu ili sudski postupak u vezi sa krivičnim djelom. Također, posebna pažnja će se obratiti pri objavljivanju informacija koje bi, u kombinaciji sa informacijama objavljenim drugdje, mogle dovesti do otkrivanja identiteta maloljetnika.
- (5) Pri objavljivanju informacija u vezi sa krivičnim djelima/postupcima, pružaoci medijskih usluga će obratiti posebnu pažnju na ranjivi položaj maloljetne osobe koja je uključena u slučaj kao žrtva ili svjedok. Ovo se naročito odnosi na objavljivanje imena, adrese stanovanja, fotografije ili videozapisa dotične osobe, škole koju pohađa ili radnog mjesta.
- (6) Posebna pažnja će se posvetiti zaštiti identiteta maloljetnika na bilo koji način umiješanih u seksualno nasilje. U svim takvim slučajevima, informacije o identitetu se mogu objavljivati samo po prethodno pribavljenom zvaničnom odobrenju nadležnog organa.
- (7) Identitet maloljetnika pravosnažno osuđenog za krivično djelo može se otkriti u sadržajima isključivo ukoliko postoji opravdani interes javnosti.

Član 21.

(Raspored i označavanje sadržaja u svrhu zaštite maloljetnika)

- (1) Pružaoci medijskih usluga obavezni su da osiguraju zaštitu maloljetnika od potencijalno neprimjerenih i štetnih sadržaja.
- (2) Sadržaji koji bi mogli ozbiljno narušiti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika neće biti prikazivani. Ova zabrana se ne odnosi na usluge na zahtjev, ukoliko postoji tehnička zaštita.
- (3) Sadržaji za koje je vjerovatno da bi mogli ugroziti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika, koji se prikazuju bez tehničke zaštite, a koji sadrže scene grubog nasilja, seksa, vulgarne izraze i prizore ili scene zloupotrebe alkohola i opojnih droga, moraju biti označeni grafičkom oznakom tokom cijelog trajanja. Ova obaveza se ne odnosi na informativne i programe o tekućim događajima, na koje se primjenjuje član 10. ovog kodeksa.
- (4) Pružaoci medijskih usluga su odgovorni za kategorizaciju sadržaja.
- (5) Pružaoci medijskih usluga, pri kategorizaciji sadržaja, trebaju obratiti pažnju na moguće etičke i druge društvene posljedice prikazivanja tih sadržaja, pri čemu posebno trebaju uzeti u obzir sljedeće:
 - a) da li su nasilje, posljedice nasilja ili ponašanje koje se može lako imitirati i koje može biti štetno za zdravlje i sigurnost ljudi pozitivno vrednovani, odnosno prikazani kao društveno prihvatljivi ili sugerisani kao način rješavanja konflikata/problema;
 - b) da li su maloljetnici prikazani kao objekti/žrtve nasilja;
 - c) stepen realističnosti prikaza scena nasilja, posljedica nasilja ili ponašanja koje se može lako imitirati i koje može biti štetno za zdravlje i sigurnost ljudi;
 - d) učestalost, slikovitost i detaljan prikaz scena nasilja, seksualnih aktivnosti, neprimjerenog jezika, sugestivnih oblika ponašanja koje se može lako imitirati i koje može biti štetno za zdravlje i sigurnost ljudi, te ponašanja uvredljivog za ljudsko dostojanstvo;
 - e) učestalost i trajanje krupnih kadrova i/ili detaljnih verbalnih, grafičkih i/ili tekstualnih opisa brutalnosti i vulgarnosti;
 - f) prateće estetske efekte (muzika, maske, šminka itd.) koji mogu djelovati uznemiravajuće ili stvarati strah kod publike.

- (6) Pod grafičkim oznakama iz stava (3) ovog člana podrazumijeva se grafička oznaka koja će jasno biti istaknuta na ekranu.
- (7) Grafičke oznake se odnose na sljedeće kategorije sadržaja i primjenjuju se kako slijedi:
- a) Kategorija 12+: sadržaji koji nisu namijenjeni maloljetnicima ispod 12 godina smiju se prikazivati između 20:00 – 06:00 sati, a uključuju:
- sadržaje u kojima se povremeno prikazuju scene nasilja i posljedice tog nasilja, bez prikazivanja detaljnih scena istog, a koje imaju jako uredničko/umjetničko opravdanje;
 - sadržaje u kojima se prikazuje prirodna nagost bez seksualnog konteksta, te scene seksualne aktivnosti koje su kratke i prikazane na diskretan način;
 - sadržaje u kojima su povremeno zastupljene blage psovke koje su opravdane kontekstom.
- b) Kategorija 16+: sadržaji koji nisu namijenjeni maloljetnicima ispod 16 godina smiju se prikazivati između 22:00 – 06:00 sati, a uključuju:
- sadržaje u kojima se povremeno prikazuju scene umjerenog nasilja i posljedice tog nasilja, uključujući i detaljno prikazivanje povreda, ozbiljnih rana i krvi, posebno ukoliko je takvo nasilje predstavljeno kao prihvatljivo i ukoliko se može lako imitirati;
 - sadržaje u kojima se prikazuju nagost i seksualnost, bez eksplicitnog prikazivanja spolnih organa i spolnog akta, a koji su opravdani kontekstom i čija primarna namjena nije podizanje seksualnog uzbuđenja ili stimulacija publike;
 - umjerenu upotrebu neprimjerenog jezika sa šalama i izrazima čija je namjera provociranje i uznemiravanje, te umjereno korištenje vulgarnih izraza i psovki.
- c) Kategorija 18+: sadržaji koji nisu namijenjeni maloljetnicima ispod 18 godina smiju se prikazivati između 24:00 – 06:00 sati, a uključuju:
- prikaze teškog nasilja i teških i zastrašujućih posljedica nasilja i eksplicitan prikaz scena seksualnog nasilja;
 - detaljne prikaze seksualnih aktivnosti u sadržajima čija primarna namjera nije podizanje seksualnog uzbuđenja ili stimulacija publike;
 - sadržaje čija je primarna namjera podizanje seksualnog uzbuđenja ili stimulacija publike, a koji prikazuju nagost u zavodljivim, provokativnim seksualnim položajima bez eksplicitnog prikazivanja spolnih organa tokom seksualnog odnosa;
 - sadržaje u kojima se često upotrebljavaju najgrublje psovke i vulgarni izrazi.
- (8) Sadržaji koji ne spadaju u kategorije iz stava (7) ovog člana mogu se prikazivati bez vremenskog ograničenja i ne podliježu obavezi postavljanja grafičkih oznaka.
- (9) U audio-vizuelnim i radijskim programima mogu se prikazivati sadržaji iz stava (7) ovog člana bez vremenskog ograničenja ukoliko postoji tehnička zaštita.
- (10) Sadržaji iz stava (7) ovog člana se u uslugama na zahtjev mogu prikazivati bez vremenskog ograničenja, uz obavezu postavljanja grafičkih oznaka u katalogu ponuđenih sadržaja. Izuzetak su sadržaji koji spadaju u kategoriju 18+, koji mogu biti prikazivani bez vremenskog ograničenja samo ukoliko postoji tehnička zaštita. U suprotnom, ovi sadržaji mogu biti prikazivani između 24:00 – 06:00 sati.

- (11) Najave sadržaja iz stava (7) ovog člana ne smiju uključivati opise i scene za koje je vjerovatno da bi mogli ugroziti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika. Najave ovih sadržaja obavezno moraju sadržavati grafičku oznaku koja određuje kategoriju u koju takav sadržaj spada.
- (12) Ovaj član se odnosi i na sadržaje pružaoca medijske usluge radija, s tim što se označavanje sadržaja u skladu sa navedenom kategorizacijom vrši pomoću odgovarajućeg zvučnog upozorenja na početku i nakon svake pauze u takvom sadržaju.

Kodeks o komercijalnim komunikacijama¹³

Član 6.

(Komercijalne komunikacije i maloljetnici)

- (1) Zabranjene su komercijalne komunikacije koje podstiču ponašanje koje bi moglo ugroziti zdravlje, psihički i/ili moralni razvoj maloljetnika.
- (2) Komercijalne komunikacije namijenjene maloljetnicima ili koje uključuju maloljetnike moraju izbjegavati sve što bi moglo nauditi njihovim interesima i imati obzira prema njihovoj posebnoj osjetljivosti.
- (3) Komercijalne komunikacije namijenjene maloljetnicima ne smiju:
 - a) sadržavati neistinite podatke o proizvodu ili usluzi, naročito u pogledu stvarne veličine, vrijednosti, prirode, trajnosti, brzine, boje i drugih svojstava;
 - b) uz podatak o cijeni, sadržavati i vrijednosni sud o cijeni, a naročito fraze kao što su: „samo“, „sitnica“, „u bescijenje“, „povoljno“ i sl.;
 - c) preporučivati proizvod ili uslugu koja im nije namijenjena;
 - d) preporučivati lijekove, medicinske tretmane, pomagala i sredstva, uključujući i medicinske ustanove, sredstva za mršavljenje, sredstva za paljenje, zapaljive materije i druga opasna sredstva, prenositi religijske poruke, te sadržavati erotske sadržaje;
 - e) sadržavati prikaz maloljetnika u opasnoj situaciji, kao što je penjanje na neosigurane objekte, ulazak u nepoznate prostorije, razgovor s nepoznatim ljudima, korištenje šibica, upaljača, benzina, lijekova i električnih uređaja u domaćinstvu i slično, osim ako se takvim komercijalnim komunikacijama ne prenosi upozorenje na opasnost po zdravlje i sigurnost maloljetnika;
 - f) sadržavati prikaz nasilja, uključujući i scene nasilja između animiranih likova, lutaka i sl.;
 - g) sadržavati poruke kojima se sugeriše da se korištenjem proizvoda ili usluga stiču pojačane fizičke, intelektualne ili druge društvene sposobnosti;
 - h) sadržavati poruke koje direktno potiču maloljetnike na kupovinu ili unajmljivanje proizvoda ili usluga, iskorištavajući njihovo neiskustvo ili lakovjernost;
 - i) direktno poticati maloljetnike da nagovore svoje roditelje ili druge osobe na kupovinu proizvoda ili usluga koje se reklamiraju;
 - j) iskorištavati posebno povjerenje koje maloljetnici imaju u roditelje, nastavnike ili druge osobe;
 - k) upućivati na društvenu diskriminaciju zbog fizičkog izgleda ili drugih estetskih kategorija ili uspjeha baziranog na gubitku težine.
- (4) Ako se u komercijalnim komunikacijama prikazuje rezultat crtanja, izrade, sklapanja i modeliranja, sposobnost za ostvarenje ovog rezultata mora odgovarati prosječnoj sposobnosti maloljetnika kojima su komercijalne komunikacije namijenjene. U takvim komercijalnim komunikacijama mora se navesti uzrast maloljetnika kojem su namijenjene.

¹³ Službeni list BiH, broj 98/11

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku RS¹⁴

Zaštita privatnosti

Član 7.

Pravo na privatnost maloljetnog učinioca krivičnog djela poštuju se u svim fazama postupka, tako da se u medijima neće objaviti ime i drugi podaci koji otkrivaju identitet maloljetnika.

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Brčko Distrikta¹⁵

Zaštita privatnosti

Član 7.

Pravo na privatnost maloljetnog učinioca krivičnog djela poštuju se u svim fazama postupka, tako da se u medijima neće objaviti ime i drugi podaci koji otkrivaju identitet maloljetnika.

¹⁴ Službeni glasnik Republike Srpske, broj 13/10

¹⁵ Službeni glasnik BD BiH, broj 44/11

